

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za pedagogiju
Odsjek za germanistiku

Kristina Teskera

**INTERKULTURALNE KOMPETENCIJE I
INTERKULTURALNA OSJETLJIVOST
NASTAVNIKA NJEMAČKOG JEZIKA I
STUDENATA GERMANISTIKE**

Diplomski rad

Mentori: dr. sc. Neven Hrvatić
dr. sc. Velimir Piškorec

Zagreb, 2014.

Sažetak

Današnja suvremena društva na europskom tlu su velikom većinom posljedica ekonomskih i političkih procesa. Interkulturalizam se razvio kao odgovor na specifične potrebe takvog raznolikog društva. Da bi pojedinac bio spreman odgovoriti na takve izazove, potrebna mu je interkulturalna kompetentnost. Razvoj interkulturalne kompetencije nije samorazumljiv i ne događa se automatski prilikom interakcija s pripadnicima iz drugih kultura, već se stječe učenjem i cjeloživotnim obrazovanjem. Zbog toga bi jedan od zadataka škole trebao biti i promicanje interkulturalnog odgoja i obrazovanja na svim razinama odgojno-obrazovnog procesa. Nastavnici i učenici bi u sklopu toga trebali biti upoznati s relevantnom terminologijom te razvijati stavove, znanja i vještine potrebnih u interakcijama s osobama drugačijeg kulturalnog podrijetla. Pri tome je nastava stranog jezika posebice pogodno polazište za ostvarenje toga cilja.

Stoga je u empirijskom dijelu rada naglasak stavljen na ispitivanje stavova, mišljenja i iskustava nastavnika njemačkog jezika i studenata germanistike vezanih uz poznavanje pojma interkulturalizma te uz percepciju interkulturalne kompetencije i interkulturalne osjetljivosti. U istraživanju su sudjelovale 4 nastavnice iz osnovnih i srednjih škola u Velikoj Gorici te 7 studenata s Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Osijeku. Rezultati su između ostaloga pokazali da su studenti upoznati s pojmom interkulturalizma, ali da ne postoji dovoljno ponuđenog sadržaja na tu temu u sklopu germanistike. Također, pokazalo se da u interkulturalnim situacijama navode važnost posjedovanja interkulturalne kompetencije i otvorenosti za druge kulture. S druge strane, većina nastavnica nije upoznata s pojmom interkulturalizma, što se može objasniti nedostatkom interkulturalnog sadržaja za vrijeme njihova obrazovanja i daljnjih stručnih usavršavanja.

Ključne riječi: interkulturalna kompetencija, interkulturalna osjetljivost, interkulturalno obrazovanje, nastavnici njemačkog jezika, studenti germanistike.

INTERKULTURELLE KOMPETENZEN UND INTERKULTURELLE SENSIBILITÄT VON DEUTSCHLEHRERINNEN UND GERMANISTIKSTUDENTINNEN

Zusammenfassung

Die heutigen europäischen Gesellschaften haben einen kulturell pluralistischen Charakter angenommen, was als Ergebnis zahlreicher ökonomischer und politischer Prozesse anzusehen ist. Die Antwort auf spezifische Notwendigkeiten im Umgang mit kultureller Vielfalt hat sich in der Form von Interkulturalismus angeboten. Das erfolgreiche Handeln eines jeden Einzelnen setzt deshalb die Entwicklung, Handhabung und das Praktizieren interkultureller Kompetenzen voraus. Dieser Hergang ist nicht spontan und basiert sich deshalb auf erfolgreichen Lernprozessen und lebenslangem Lernen. Deshalb spielt die effektive Vermittlung interkultureller Kompetenzen und fachbezogener Kenntnisse in Schulen und an Universitäten eine entscheidende Rolle. In diesem Zusammenhang müsste das Lehrpersonal und die Schüler mit der betreffenden Terminologie vertraut werden, um gewisse Ansichten, Wissen und Fertigkeiten, die in interkulturellen Interaktionen benötigt werden, zu entfalten. Der Fremdsprachenunterricht entspricht diesen Anforderungen.

Deshalb liegt der Fokus im empirischen Teil der Arbeit auf den Ansichten der DeutschlehrerInnen und GermanistikstudentInnen über das Thema Interkulturalismus, interkulturelle Kompetenz und interkulturelle Sensibilität. Es wurden 4 Deutschlehrerinnen in Grundschulen und dem Gymnasium in Velika Gorica interviewt, wie auch 7 StudentInnen der Philosophischen Fakultät in Zagreb und Osijek. Unter anderem zeigten die Ergebnisse, dass die StudentInnen mit der Terminologie vertraut sind, obwohl während des Studienganges nur wenig Inhalt zu diesem Thema bearbeitet wird. Zudem weisen sie auf die Notwendigkeit von interkulturellen Kompetenzen in Interaktion mit Angehörigen aus verschiedenen Kulturen auf. Die Lehrerinnen hingegen sind mit dem Begriff Interkulturalismus nicht vertraut, was an der geringen Anzahl von Vorlesungen und Seminaren zu diesem Thema während des Studiums und der professionellen Weiterbildung liegen kann.

Schlüsselwörter: Interkulturalismus, interkulturelle Kompetenz, interkulturelle Sensibilität, interkulturelle Bildung, DeutschlehrerInnen, GermanistikstudentInnen.

SADRŽAJ

I. TEORIJSKI DIO.....	3
1. UVOD.....	3
2. ODREĐENJE KLJUČNIH POJMOVA.....	5
2.1. Kultura.....	5
2.1.1. Modeli kulture.....	8
2.1.2. Kultura škole.....	11
2.2. Interkulturalizam.....	12
2.3. Kompetencije.....	13
2.4. Interkulturalna kompetencija.....	15
2.4.1. Interkulturalne kompetencije nastavnika.....	18
2.4.1.1. Uključivanje interkulturalne kompetencije u poučavanje njemačkog jezika.....	20
2.4.2. Interkulturalne kompetencije studenata.....	24
2.5. Interkulturalna osjetljivost.....	26
2.6. Interkulturalni odgoj i obrazovanje.....	30
II. EMPIRIJSKI DIO.....	33
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	33
3.1. Problem istraživanja.....	33
3.2. Cilj istraživanja.....	33
3.3. Predmet istraživanja.....	33
3.4. Zadaci istraživanja.....	33
3.4.1. Zadaci istraživanja - studenti.....	33
3.4.2. Zadaci istraživanja - nastavnici.....	34
3.5. Hipoteze.....	34
3.6. Provedba istraživanja.....	35
3.6.1. Populacija i uzorak.....	35
3.6.2. Postupci i instrumenti istraživanja.....	35

3.6.3. Organizacija i tijek istraživanja.....	35
4. REZULTATI.....	36
4.1. Obrada i interpretacija podataka – studenti	43
4.1.1. Stavovi studenata o interkulturalizmu.....	43
4.1.2. Stavovi studenata o važnosti boravka u zemlji njemačkog govornog područja	44
4.1.3. Zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma za vrijeme obrazovanja studenata	47
4.1.4. Stavovi studenata o interkulturalnoj kompetenciji.....	48
4.1.5. Stavovi studenata o interkulturalnoj osjetljivosti.....	49
4.2. Obrada i interpretacija podataka – nastavnice	57
4.2.1. Stavovi nastavnica o interkulturalizmu.....	57
4.2.2. Stavovi nastavnica o važnosti boravka u zemlji njemačkog govornog područja ...	58
4.2.3. Zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma za vrijeme obrazovanja nastavnica.....	59
4.2.4. Stavovi nastavnica o potrebnim (interkulturalnim) kompetencijama učenika	61
4.2.5. Stavovi nastavnica o ponuđenim sadržajima za usavršavanje znanja na temu interkulturalizma	66
4.2.6. Stavovi nastavnica o interkulturalnoj osjetljivosti.....	67
5. ZAKLJUČAK	70
6. LITERATURA.....	71
PRILOZI.....	77

I. TEORIJSKI DIO

1. UVOD

*Keep your language.
Love its sounds, its modulation, its rhythm.
But try to march together with men of different languages,
remote from your own,
who wish like you for a more just and human world.*

Hélder Câmara

Današnja suvremena društva na europskom tlu su velikom većinom posljedica ekonomskih i političkih procesa. Interkulturalizam se razvio kao odgovor na specifične potrebe takvog raznolikog društva. Ono nije novi pojam, no postoji sve veća potreba za njegovom konkretizacijom i provođenjem u praksi. Njegove osnovne odrednice mogu se pronaći u navedenom citatu Heldera Câmara: odnos među različitim kulturama, njihova interakcija, poštivanje i prihvaćanje kulturalnih razlika, uspoređivanje mišljenja, produbljivanje spoznaje o drugom i o sebi. Da bi pojedinac bio spreman odgovoriti na ovakve izazove, potrebna mu je interkulturalna kompetentnost. Razvoj interkulturalne kompetencije nije samorazumljiv i ne događa se automatski prilikom interakcija s pripadnicima iz drugih kultura, već se stječe učenjem i cjeloživotnim obrazovanjem. Zbog toga bi jedan od zadataka škole trebao biti i promicanje interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Učenici će tako biti u prilici razvijati potrebne stavove, znanja i vještine koje će im omogućiti da razumiju i poštuju pripadnike drugih kultura te da se efektno i primjereno ponašaju i komuniciraju u kulturalnim situacijama s ciljem sinenergičnog suživota, zapošljavanja itd. u plurikulturalnim sredinama. Da je riječ o važnom obrazovnom cilju potvrđuju i različiti europski nacionalni obrazovni dokumenti te i hrvatski *Nacionalni obrazovni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* u kojem je interkulturalna kompetencija prepoznata kao jedna od temeljnih kompetencija koje je potrebno razvijati kod učenika, a nastava stranih jezika shvaćena je kao posebice pogodno polazište za postizanje toga cilja. No, valja napomenuti kako pažnja mora biti usmjerena i prema nastavnicima koji moraju biti upoznati s potrebnom terminologijom, trebali bi posjedovati potrebna znanja te naposljetku i same interkulturalne kompetencije kako bi iste mogli razviti i kod učenika.

U radu zbog toga fokus leži na razmatranju interkulturalnih kompetencija i interkulturalne osjetljivosti nastavnika njemačkog jezika i studenata germanistike. U teorijskom dijelu će biti

razjašnjene osnovne terminološke odrednice: kultura, kultura škole, interkulturalizam, kompetencija, interkulturalna kompetencija, interkulturalna osjetljivost te interkulturalni odgoj i obrazovanje. Detaljniji uvid će biti usmjeren i na same interkulturalne kompetencije nastavnika i studenata temeljenih na dosadašnjim istraživanjima uz navedenu temu.

Empirijski dio rada se temelji na ispitivanju stavova nastavnika njemačkog jezika i studenata germanistike vezanih uz poznavanje pojma interkulturalizma te uz percepciju interkulturalnih kompetencija i interkulturalne osjetljivosti. Istraživanje je provedeno pomoću intervjua, a pitanja su bila usmjerena na stavove, mišljenja i iskustva nastavnika i studenata uz već navedene teme. Rezultati istraživanja obrađeni su kvalitativnom analizom.

2. ODREĐENJE KLJUČNIH POJMOVA

U narednim poglavljima su definirani osnovni pojmovi – kultura, interkulturalizam, kompetencije, interkulturalna kompetencija, interkulturalna osjetljivost te je ponuđeno shvaćanje kulture i interkulturalne kompetencije primjenjivog u nastavnom kontekstu. Posebna pozornost je upućena interkulturalnim kompetencijama i interkulturalnoj osjetljivosti nastavnika njemačkog jezika i studenata germanistike te uključivanju interkulturalne kompetencije u nastavu stranog (njemačkog) jezika. Stoga će se u zasebnim poglavljima obraditi navedena tematika na temelju pregleda literature i dosadašnjih istraživanja na tu temu. Teorijski dio završava poglavljem o interkulturalnom odgoju i obrazovanju na svim razinama odgojno obrazovnog procesa kao temeljem za razvoj interkulturalne kompetencije.

2.1. Kultura

Kultura je svojstvena samo ljudima – oni ju stvaraju, a ona prožima njihov život (Friesenhahn, 2008). Ona je čovjekov medij: nema aspekta ljudskoga života koji nije dotaknut ili izmijenjen kulturom – osobnost pojedinca, kako se ljudi izražavaju, način na koji misle ili rješavaju probleme određen je njihovom kulturom (Hall, 1976, prema Messner i Schäfer, 2012). S pojmom kulture se u današnjici često susrećemo, no na jednostavno pitanje koje se konkretno značenje krije iza te riječi, moguće je dati samo složen odgovor. Naime, radi se o kompleksnom pojmu kojemu nije moguće dodijeliti samo jedno, jedinstveno značenje. Njezina mogućnost skoro bezgranične elastičnosti i strateške primjenjivosti je ovaj sad već pomodan pojam u očima mnogih stručnjaka učinila spornom, pa čak i omraženom riječju (Sommer, 2002, prema Straub, 2007, str. 7). Mnogi autori su u okviru određenih znanstvenih disciplina pokušali dati cjelovitu definiciju kulture, no takve definicije često ostaju primjenjive samo za to određeno znanstveno područje. Sukladno tome, značenje kulture se određuje prema znanosti u kojoj se proučava.

Etimološki gledano, riječ kultura potječe od latinskog glagola *colere* čije se prvobitno značenje može opisati glagolima uzgajati, obrađivati, njegovati. Riječ kultura se, dakle, prvobitno odnosila na agrikulturu, obrađivanje zemlje, a tijekom povijesti joj je pripisano više značenja koja i danas nalazimo (usp. Straub, 2007, str.11). U rječnicima je moguće pronaći definicije koje pokušavaju objasniti kulturu na nekoliko razina i obuhvatiti sva njezina osnovna značenja. Tako Klaić (1984) navodi da je kultura u širokom smislu sve što je

stvorilo ljudsko društvo i što postoji po tjelesnom i umnom radu ljudi za razliku od prirodnih pojava. U to spadaju *materijalna kultura* (skup sredstava za proizvodnju i drugih materijalnih vrijednosti društva na svakom stupnju povijesnog razvitka), *duhovna kultura* (skup postignuća društva u znanosti, umjetnosti, u organizaciji društvenog i državnog života) te *nacionalna kultura* (povijesne tradicije, moral i običaji, jezik, književnost i umjetnost svakog naroda). Nadalje, kultura se odnosi i na stupanj savršenstva postignut u vladanju ovom ili onom granom znanja ili djelovanja (kultura rada, kultura govora), na poljoprivredu, odnosno gajenje i njegovanje bilja, na gajenje nekih bakterija te na obrazovanost uopće (prosvjećenost, stupanj društvenog i duhovnog razvitka, načitanost, pristojnost, lijepo ponašanje).

Prema Spajić-Vrkaš i sur. (2001) se kultura u najširem kontekstu odnosi na njegovanje čovjekovih prirodnih sposobnosti i života uopće, stvaranjem materijalnih i duhovnih dobara koji se poučavanjem i učenjem prenose sa starijih generacija na mlađe. Iz navedenog su vidljive određene karakteristike kulture koje su 'univerzalno' primjenjive, odnosno koje pružaju 'općenitu' sliku tog pojma. Kultura se, dakle, prenosi s jedne generacije na drugu. Pri tome na umu treba imati da se potrebe socijalne grupe u kojoj se taj prijenos odvija s vremenom mijenjaju. Kultura se dakle uči, dijeli, mijenja (Banks i Banks, 2004, prema Adler i sur., 2005, str. 4). Budući da je na svojevrsan način konstruirana, autori dalje navode da kultura ne može postojati izvan ljudskog iskustva i povijesti, jer predstavlja sve ono što nije 'prirodno', odnosno produkt same prirode. Može se zaključiti da je kultura način na koji određena socijalna grupa ljudi pronalazi rješenja za preživljavanje i postojanje.

Kultura je za sve nas važeća podloga etabliranih i generacijama prenošenih gledišta, vrijednosti, stavova i mišljenja koji utječu na naše razmišljanje, osjećanje i djelovanje, a koje individualno i kolektivno preuzimamo, modificiramo i dalje razvijamo ovisno o našem sudjelovanju u različitim kulturalnim kontekstima (Falicov, 1995, prema Hegemann, 2004). Kulturu, dakle, treba promatrati kao dinamični proces koji može biti shvaćen samo u odnosu na kontekst u kojem se promatra.

House (2007) naglašava kako su se razvila dva pogleda na kulturu: humanistički i antropološki koncept. Humanistički koncept obuhvaća kulturno nasljedstvo (važna književna djela, umjetnička djela, glazba i sl.), a antropološki koncept se odnosi na način života određene grupe ili društva (tradicija, eksplicitna i implicitna 'pravila' koja daju smjernice za ponašanja pojedinaca pripadnika određene skupine/kulture).

Bennett i Bennett (2001) navode kako su sociolozi Peter Berger i Thomas Luckmann ponudili definiciju kulture koju često koriste stručnjaci na interkulturalnom području. Ta definicija se temelji na razlikovanju između objektivne i subjektivne kulture. Objektivna kultura se odnosi na institucionalne aspekte kulture (politički i ekonomski sistemi) kao i na produkte kulture (glazba, hrana, umjetnost i sl.). Ideja objektivne kulture doprinosi upoznavanju kulturnih kreacija drugih grupa odnosno kultura. Znanje o objektivnoj kulturi drugih skupina, grupa ili kultura je potrebno, ali nije ključno za razvoj interkulturalne kompetencije. Subjektivna kultura se odnosi na način života određene društvene skupine, pruža uvid u život drugih kultura, a uključuje kulturalne vrijednosti, vjerovanja i ponašanja. Ove dvije kulture ne isključuju jedna drugu, nego njihovo međudjelovanje dovodi do efikasnijeg dijaloga između različitih kultura.

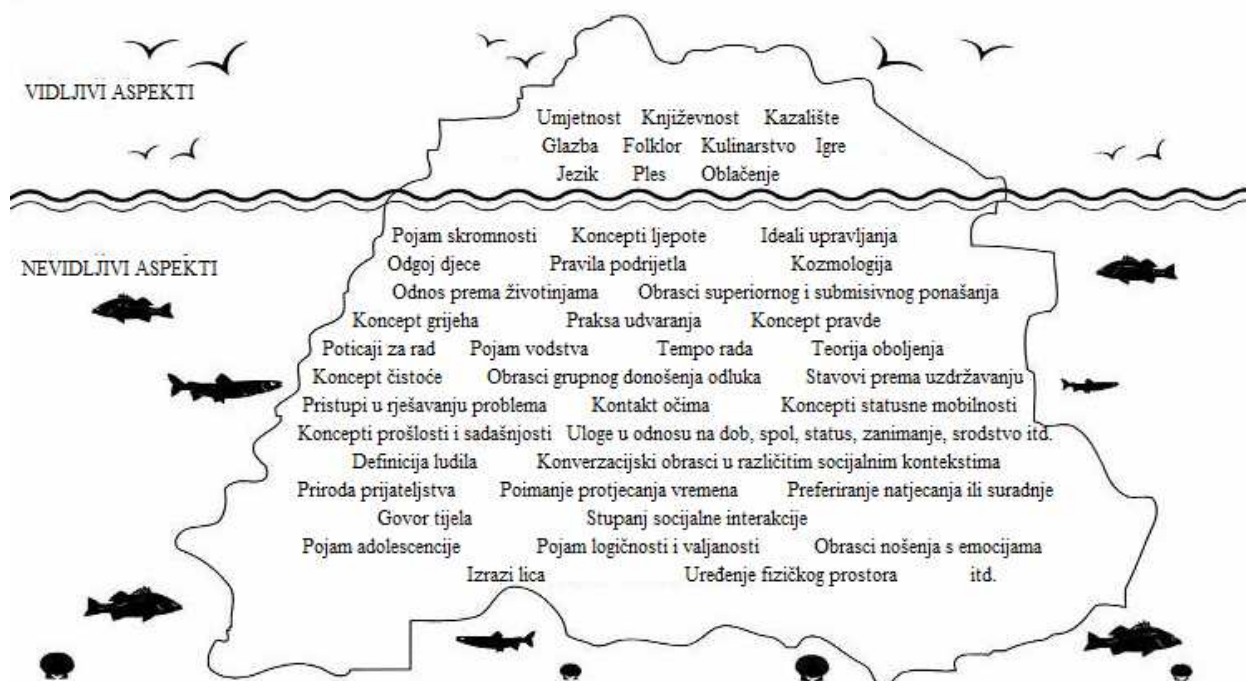
The National Standards for Foreign Language Learning (1996, str. 43, prema Phillips, 2003, str. 165) poimanje kulture predstavljaju kao interakciju između stavova, vrijednosti i ideja (*perspectives*), ponašanja (*practices*) odnosno obrazaca socijalne interakcije te materijalnih i nematerijalnih produkata društva (*products*) poput knjiga, hrane, zakona, glazbe itd. koji sačinjavaju tri dijela trokuta. Promatranje nekog kulturalnog fenomena obično integrira sve tri razine. U nastavnom kontekstu, najviše se pažnje ipak posvećuje produktima i ponašanju, no kako bi se razumjela kultura kao cjelina, potrebno je razmišljati triangularno, odnosno uključiti sve tri strane trokuta u međusobnu interakciju (usp. Phillips, 2003, str. 165).

Primjetno je da je kultura fenomen kojeg je teško opisati u jednoj rečenici. Bogatstvo definicija koje se može pronaći u literaturi je odraz proučavanja kompleksnosti ljudske povijesti. Ono što se može proučavati je realizacija kulture kroz tekstove, ponašanja ili umjetnost, no postoji i kultura koja je dio svakog pojedinca, nematerijalna, sadržana duboko u ljudskoj svijesti te time nije dostupna direktnom poučavanju. U okviru ovog rada će se kultura definirati u skladu s Bergerevom i Luckmannovom definicijom koja podrazumijeva postojanje objektivne i subjektivne kulture, odnosno 'vidljive' baštine neke kulture s jedne strane te 'nevidljive' baštine poput vrijednosti, vjerovanja i ponašanja s druge strane. Ovakvo shvaćanje kulture uklopivo je u nastavni kontekst u kojem sadržaji iz kulture određenog naroda mogu, dakle, biti prikazani na objektivnoj i subjektivnoj razini. Takva razdioba omogućava uvid u zastupljenost jedne i druge razine kulture na nastavi, a ujedno i olakšava samo shvaćanje kompleksnog pojma kulture.

2.1.1. Modeli kulture

S obzirom na Bergerovu i Luckmannovu definiciju kulture, valja spomenuti modele kulture koji slikovito prikazuju slojevitost same kulture i na taj način pružaju dublji uvid u istu.

Jedan od najpoznatijih modela kulture je model ledenjaka. U ovom modelu je težište stavljeno na elemente koji sačinjavaju kulturu, ističući pri tome da postoje vidljivi i nevidljivi aspekti kulture (usp. Gillert i sur., 2000). Zbog toga je kultura u ovome modelu prikazana kao ledenjak na kojemu je samo jedan maleni dio tih elemenata iznad vode vidljiv, dok je većina sakrivena ispod površine vode i čini temelj cijelog ledenjaka (usp. grafički prikaz 1). Primjenjujući rečeno na samu kulturu, također se može zaključiti da postoje 'vidljivi' elementi poput arhitekture, umjetnosti, glazbe, jezika itd. No, ono što se tek dubljim istraživanjem može pronaći su elementi poput povijesti ljudi koji su pripadnici određene kulture, norme, vrijednosti, običaji, njihova razmišljanja i sl. Prema tome, vidljivi dijelovi kulture su samo ekspresija onih skrivenih, nevidljivih dijelova (usp. Gillert i sur., 2000).

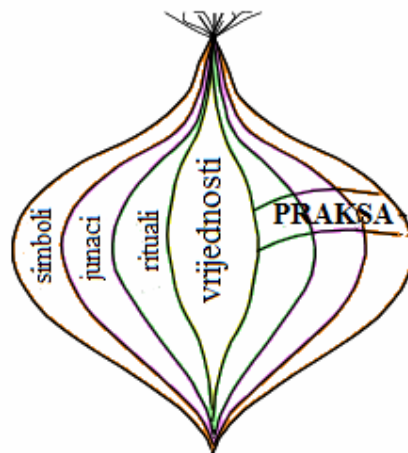

Grafički prikaz 1. Kultura kao ledenjak

Prvu razinu kulture u ovom modelu čine vidljiva kulturna baština poput umjetnosti, književnosti, glazbe, folkloru, kulinarstva, jezika itd. Ovu razinu mogu vidjeti i promatrači

koji ne pripadaju toj kulturi, ali za potpuno razumijevanje kulture moraju upoznati i dublje strukture. Ta dublja razina kulture se sastoji od vrijednosti, normi i pravila specifičnih za određenu društvenu skupinu te ju se ne može razumjeti pukim promatranjem. Potrebno je dublje 'uranjanje' odnosno analiza za upoznavanje s navedenim elementima kulture.

Hofstede i Hofstede (2012) na sličan način prikazuju vidljive i nevidljive slojeve kulture pomoću modela glavice luka. Kulturalne razlike se manifestiraju na različite načine te se ne mogu svoditi na jedinstveno ishodište. Ti slojevi kulture, odnosno ishodišta su simboli, junaci, rituali i vrijednosti (usp. grafički prikaz 2). Pri tome se u središtu nalaze vrijednosti, dok je vanjski sloj sačinjen od simbola, a između toga su junaci i rituali. Praksa pojedine kulture dopire do svih slojeva i može se promatrati na temelju ponašanja pripadnika određene kulture, ali njezino kulturalno značenje *outsideri* ne mogu direktno otkriti.

Grafički prikaz 2: Model kulture *glavica luka*

U simbole spadaju riječi, geste, slike, boje, objekti i sl. koje dijele pripadnici iste kulture. Oni spadaju u vidljive dijelove kulture, no specifično značenje tih simbola je skriveno i može biti prepoznato samo od pripadnika te kulture. Junaci su osobe koje su značajne za pojedinu kulturu, koje predstavljaju idole, bilo da su stvarni ili fiktivni likovi, živi ili mrtvi. Oni posjeduju vrijednosti i kvalitete koje su priznate u određenoj kulturi i koje su na tu kulturu izvršile utjecaj. Rituali podrazumijevaju kolektivne postupke koji su shvaćeni kao potrebnima, ali nisu ključni za izvršenje ciljeva. U to spadaju različiti oblici pozdravljanja, ophođenje prema starijima ili nadređenima, religijske ceremonije, *small-talk* i sl. Vrijednosti čine srž modela. One su velikim dijelom podsvjesne, a odnose se na sklonost preferiranja određenih okolnosti nad drugima (primjerice predodžbe o dobrom - lošem, dozvoljenom -

zabranjenom, čistom - prljavom, sigurnom - opasnom, moralnom - nemoralnom i sl.). Vrijednosti je teško identificirati, ali se ogledaju u postupcima na svim ostalim razinama kulture te čine temelj za ostale razine. Kako sve navedeno izgleda u praksi, autori objašnjavaju na primjeru: dijete je, dok je malo, slabo opremljeno za samostalni život i zbog toga 'upija' informacije iz svoje okoline, često podsvjesno. U takve informacije spadaju simboli poput jezika/govora, junaci poput roditelja, rituali poput osobne higijene te one najbitnije - vrijednosti koje će biti određene kulturom u kojoj se nalazimo (usp. Hofstede i Hofstede, 2012, str. 7-10).

Jedan od novijih modela kulture je model ruksaka. Čovjek u multikulturalnom okruženju posjeduje kulturalno znanje o svojoj grupi, nosi ga sa sobom kao kulturalnu prtljagu, no njegovo ophođenje s istom je fleksibilno te je sadržaj kulturalnog ruksaka određen individualno i ovisno o situaciji (Akcamate i sur., 2006, str. 16-17). Pojedinaac je shvaćen kao 'nositelj' svoje kulture. Pri susretima s drugim kulturama, pojedinac odlučuje što je za njega 'strano', pita se što od kulturalnog sadržaja treba ostati u ruksaku, a što prema potrebi može promijeniti i zamijeniti novim sadržajima. Ovaj model razrješava potrebu polaska od čvrstih 'kulturalnih portreta' neke kulture jer se polazi od samog pojedinca, individue, pripadnika određenoj kulturi koji upoznavanjem drugih kultura nadopunjuje, mijenja, prilagođava kulturalni sadržaj u svojem ruksaku. Time se zapravo i sama kultura nalazi u ruksaku svakog pojedinca što je i ideja vodilja ovog modela – kultura se temelji na diferencijama i raznolikošću, njezina snaga leži u koheziji (usp. Krämer i Nazarkiewicz, 2012, str 89-90). Budući da polazi od svake individue, u ovom modelu svaki pojedinac unosi vlastite elemente u kulturu te ona postaje personalizirana. Valja naglasiti kako prethodna dva modela te model ruksaka nužno ne isključuju jedan drugog, a njihova primjena može ovisiti o situaciji. Ovaj model se čini prikladnim za korištenje pri uključivanju interkulturalnih sadržaja u osnovnim školama kao objašnjene za kulturalne različitosti koje svatko nosi sa sobom.

Na temelju opisanih modela možemo primijetiti da je kultura složen pojam te da je pri njezinom proučavanju potrebno obratiti pozornost na integriranje svih njezinih vidljivih i nevidljivih slojeva kako bi se uistinu mogla razumjeti sama kultura, a sukladno tome i njezine pripadnike.

2.1.2. Kultura škole

Danas je pojam kulture toliko raširen, da se prožeo od postojanja kulture pojedinih nacija, preko supkultura unutar nacija do postojanja kulture i u najmanjim društvenim skupinama ili institucijama. Tako i svaka škola posjeduje svoju kulturu (usp. Adler i sur., 2005, str. 4). Razumijevanje kulture škole i kulture koju svaki pojedinac unosi u školu, pridonosi i boljem razumijevanju interkulturalnosti u obrazovnom kontekstu.

U najširem smislu, kultura škole podrazumijeva implicitna i eksplicitna shvaćanja i vjerovanja glavnih odgojno-obrazovnih aktera o smislu, svrsi i zadacima ustanove, kao i o njihovoj vlastitoj ulozi u njoj (usp. Spajić Vrkaš, 2008, str. 46).

Svaki pojedinac koji je dio odgojno-obrazovnog procesa pridonosi stvaranju specifične kulture škole. U kulturi današnje škole snažno je utemeljena kultura njezina socijalnog okruženja i učenikove obitelji sa svim svojim značajnim razlikama, vrednotama i sukobima (Mlinarević i Brust Nemet, 2010, str. 153). Prema tome, nju ne kreiraju samo nastavnici i učenici, već i drugi stručni suradnici, roditelji učenika te i šire školsko okruženje. Vidljivo je da je mnogo različitih pa i vjerojatno kulturno drugačijih sudionika uključeno u ovaj proces te time razmišljanja o interkulturalnom pristupu pri stvaranju suvremene humane, pravedne, prijateljske i demokratske kulture škole postaju nezaobilazna. Stvaranje takvog interkulturalnog ozračja pretpostavlja suradnju svih odgojnih čimbenika, bolju socijalizaciju kroz suradničko učenje, upoznavanje povijesti, tradicijskih i umjetničkih postignuća različitih kulturnih skupina kroz povezanost i uzajamni odnos kultura u dodiru te poticanje bilingvalnih obrazovnih modela i stvaralaštva na vlastitom (manjinskom) jeziku (Hrvatić, 2007, str. 51). Takvo školsko ozračje doprinijet će stvaranju poticajne atmosfere u razredu što će kod učenika stvoriti osjećaj sigurnosti i prihvaćenosti te će učenici, dobivajući poruku prihvaćanja, istovremeno razvijati sposobnost razumijevanja, poštovanja i prihvaćanja drugih što je preduvjet za razvoj interkulturalno kompetentnih učenika (usp. Mlinarević i Brust Nemet, 2010, str. 152). Uz to, neće samo učenici profitirati od takve kulture škole. Svatko tko uđe u školu naprosto može osjetiti osobnost neke škole, ozračje koje vlada, jedinstvenu kulturu. Budući da se pozitivno ozračje uglavnom povezuje s uspjehom, školi odnosno kulturi škole i njezinim ključnim kreatorima trebamo pridati važnost kada govorimo o interkulturalizmu u odgojno-obrazovnom procesu.

2.2. Interkulturalizam

U suvremenom društvu se svakodnevno odvijaju susreti među pojedincima različitih kultura, a tome je doprinijela globalizacija, globalna ekonomija, internacionalna partnerstva, razvoj novih tehnologija, porast internacionalne mobilnosti, a shodno tome i povećan rast plurikulturalnih društava. Upravo zbog toga javlja se nužnost kvalitetnog suodnosa temeljenog na ideji interkulturalizma koji se javlja kao moguće rješenje za kvalitetan suživot u multikulturalnom društvu (usp. Bedeković, 2011, str. 139). Pri tome se pod pojmom interkulturalizama ne podrazumijeva samo susret s drugim već i kvalitetno znanje o drugim kulturama koje je moguće postići kontinuiranim informiranjem i proučavanjem, sposobnošću odgajanja za različitost u različitosti (Biagoli, 2005, prema Piršl, 2011, str. 54).

Valja napomenuti kako treba razlikovati pojmove *multikulturalizam* i *interkulturalizam*. Dok se pojam multikulturalizam odnosi na pluralitet elemenata u igri, situaciju suživota između različitih kultura, pojam interkulturalnog je dinamičan pojam i nužno ukazuje na odnos, razmjenu, na skup dinamičkih tokova koji obilježavaju susrete pojedinaca različitog kulturnog podrijetla (usp. Camilleri, 1992, prema Piršl, 2002). Dakle, multikulturalnost označava postojanje odnosno suživot više kultura na istom prostoru, dok interkulturalnost naglašava dinamičnost, odnos među tim kulturama, njihovu interakciju, međusobno prožimanje i djelovanje. Interkulturalizam također podrazumijeva suočavanje s problemima koji se javljaju u odnosima između nosioca različitih kultura, njihovo prihvaćanje i poštivanje, mogućnost uspoređivanja različitih mišljenja, ideja i kultura na jednom prostoru, potiče na razmišljanje o kulturalnim razlikama, o borbi protiv predrasuda, o mirnom suživotu među narodima, pojedincima ili grupama različitog podrijetla, o jednakim mogućnostima u obrazovanju, omogućava da dođe do suočavanja, komunikacije, međusobnog upoznavanja i vrednovanja, razmjene vrijednosti i modela života te društveno-etičkog poštivanja među kulturama (usp. ibid., 2002).

Prema tome, temeljne vrijednosti interkulturalizma ogledaju se u smanjenju stereotipa i predrasuda, uklanjanju etnocentrizma i nacionalizma, nejednakosti i diskriminacije, suzbijanju ksenofobičnosti, uvažavanju manjinskih zajednica, prihvaćanju etničnosti, naglašavanju snošljivosti, zajedništva i suživota različitih kultura, osvješćivanju mogućnosti uzajamnog kulturnog obogaćivanja, poticanju tolerancije i međusobne solidarnosti te zagovaranju i

promicanju nenasilnog rješavanja sukoba (usp. Bedeković, 2012, str. 307). Može se zaključiti da su to vrijednosti koje su poželjne i nužne u današnjem društvu.

2.3. Kompetencije

Kao i kod pojma kulture, definiranje pojma kompetencije predstavlja problem u smislu jedinstvenog određenja navedenog termina. Štoviše, Piršl (2011, str. 54) napominje kako je gotovo nemoguće odrediti taj pojam, jer o njemu postoji bezbroj definicija, ovisno o disciplini koja ga razmatra, pristupu i/ili o kulturnom kontekstu u kojemu se rabi. Uz to se u svakodnevnom govoru pojam kompetencije toliko udomaćio, da mu je teško pripisati definiciju koja bi mogla obuhvatiti sve komponente pojma.

No, općenito gledano pojam kompetencija podrazumijeva da neka osoba ima znanja, sposobnosti, vještine, iskustva, tj. da je stručna ili mjerodavna u nekoj vrsti djelatnosti ili za neko područje (Spajić-Vrkaš i sur., 2001, str. 250). Dakle, kompetencije omogućuju pojedincu da aktivno i efikasno djeluje u određenoj (specifičnoj) situaciji (Poole i sur., 1998; Spencer i Spencer, 1993, prema Hrvatić i Piršl, 2007).

U Njemačkoj se često citira Weinertova definicija pojma kompetencije koju je 1999. sistematizirao u svojoj OECD (*Organization for Economic Co-operation and Development*) ekspertizi, a 2001. je formulirao konačnu verziju definicije (usp. Hechenleiter i Schwarzkopf, 2006). Weinert pod pojmom kompetencije podrazumijeva kognitivne vještine i sposobnosti koje pojedinac posjeduje ili ih može usvojiti, a služe za rješavanje problema te s time povezane motivacijske, voljne i socijalne spremnosti odnosno sposobnosti da se rješenja problema uspješno i odgovorno koriste u promjenjivim situacijama (Weinert, 2001, str. 27-28). Dakle, kompetencija predstavlja povezane, ali samo djelomične aspekte znanja, sposobnosti, razumijevanja, djelovanja, iskustva i motivacije te je shvaćena kao dispozicija koja osobu osposobljava za rješavanje problema u određenim situacijama, a očituje se kroz performansu, odnosno kroz uspješno riješen problem (usp. Hechenleiter i Schwarzkopf, 2006). Dispozicija podrazumijeva da je stečena kompetencija rezultat dosadašnjeg učenja te da predstavlja temelj za uspješno djelovanje osobe.

Na njegovu definiciju se oslanjaju dokumenti OECD-a koji su nastali u sklopu projekta DeSeCo (*Definition and Selection of Competencies*) kojemu je cilj bio pronalaženje adekvatne definicije pojma kompetencije. Kompetencije su shvaćene kao sposobnost rješavanja kompleksnih zahtjeva u određenim kontekstima na način da se koriste kognitivne sposobnosti,

znanje, vještine te socijalne i ponašajne komponente poput stavova, emocija, vrijednosti i motivacije (usp. OECD, 2005, str. 6; DeSeCo, 2003, str. 2).

Uzimajući u obzir navedenu definiciju, Piršl (2011, str. 55) naglašava da na umu treba imati i socioekonomski i kulturni kontekst te zaključuje da takvu dinamičnu kombinaciju znanja, sposobnosti, vještina, iskustva, vrijednosti i motivacije pojedinac stječe u obitelji, društvenoj sredini te dalje razvija tijekom školovanja i uključivanjem u radnu, tj. odgojno-obrazovnu ili neku drugu praksu.

Valja naglasiti da Weinertova i DeSeCo definicija zastupaju prošireno shvaćanje kompetencija koja uz kognitivne sposobnosti poput specifičnog znanja za rješavanje problema uključuje i voljne, motivacijske i emocionalne elemente koji omogućuju uspješno djelovanje (usp. Birkelbach, 2005, str. 2).

Hartig (2008) nudi užu definiciju kompetencija te ih opisuje kao kontekstualno vezane kognitivne dispozicije koje se mogu usvojiti putem djelovanja. Pri tome naglašava postojanje određenog konteksta u kojemu se mogu očitovati kompetencije te da su usvojive, što ih razlikuje od inteligencije. Nadalje, ograničava se na isključivo kognitivne dispozicije i time kompetencije odvaja od motivacije, odnosno tvrdi da za postojanje kompetencije nije nužna motivacija. To omogućava da se pojedinci smatraju kompetentnima i u situacijama kada nisu motivirani. Pojašnjava da je motivacija vremenski varijabilna (primjerice, učenik je jedan dan više motiviran nego drugi dan), a kompetencije koje usvaja su stabilne.

Za potrebe ovog rada kompetencije su shvaćene kao fundament uspješnog djelovanja, a djelovanje je očitovanje kompetencija. Također, kompetencije su vezane uz određeni kontekst odnosno uz određenu problemsku situaciju u kojoj pojedinac koristi svoje stečeno znanje, sposobnosti, vještine i iskustvo kako bi ju uspješno riješio. One predstavljaju mogućnost rješavanja kompleksnijih zadataka što dovodi do usvajanja novih obrazaca ponašanja putem učenja koji se mogu primijeniti u novim kontekstima, odnosno situacijama.

2.4. Interkulturalna kompetencija

Imajući na umu da pojmovima kultura, interkulturalizam i kompetencije nije moguće dodijeliti jasnu, potpunu i jednoznačnu definiciju, za očekivati je da i pojam interkulturalna kompetencija podliježe toj problematici, budući da objedinjuje u svojoj srži navedene termine. O kompleksnosti tog pojma govori i velik broj termina koji se danas upotrebljavaju. Engleski jezik bogat je terminima koji pokušavaju opisati navedeni pojam poput *global competitive intelligence*, *cultural competence*, *cultural sensitivity*, *ethno-relativity*, *international competence* itd. (usp. Deardoff, 2011). U hrvatskom jeziku uvriježen je pojam interkulturalna kompetencija dok su hrvatske inačice tog termina (međukulturalna i međukulturalna kompetencija) gotovo zanemarene. U njemačkom jeziku se također najčešće koristi pojam *interkulturelle Kompetenz*.

Göbel i Hesse (2004) analizirali su teze o interkulturalnim kompetencijama koje su pronašli u objavljenim znanstvenim radovima. Na temelju toga su mogli zaključiti da je pojam interkulturalne kompetencije višedimenzionalan, da se odnosi na općenite i specifične kulturalne aspekte, da implicira kognitivne i afektivne komponente te komponentu djelovanja, da obuhvaća deklarativno znanje i da se sastoji od pojedinačnih komponenti koje su kompleksno povezane te da se razvoj interkulturalnih kompetencija ne odvija uvijek linearno. Autori zaključuju da takva promišljanja dovode do nemogućnosti holističkog opisa interkulturalnih kompetencija.

Prema Byramu i Zarateu (1997) i Byramu (1997) interkulturalnu kompetentnost čini pet ključnih elemenata: 1. stavovi; 2. znanje; 3. vještine interpretiranja; 4. vještine otkrivanja i interakcije; 5. kritička kulturalna svjesnost i politički odgoj (usp. Hrvatić i Piršl, 2007). Stavovi uključuju zanimanje i otvorenost za druge kulture kao i spremnost na interakciju s drugima. Znanje podrazumijeva učenje o socijalnim grupama, produktima, običajima i sl. Vještine interpretiranja se odnose na mogućnost identifikacije i objašnjavanja različitih kulturalnih perspektiva te medijacija i snalaženje u novim kulturalnim kontekstima. Vještine otkrivanja i interakcije se odnose na mogućnost stjecanja novih saznanja i iskustava o određenoj kulturi te mogućnost korištenja stečenih znanja, stavova i vještina u stvarnim interakcijama. Kritička kulturalna svijest se treba shvatiti kao mogućnost kritičke evaluacije perspektiva i iskustava o vlastitoj i drugim kulturama. Prema tome, interkulturalno kompetentna osoba je ona koja je sposobna 'vidjeti' odnos između različitih kultura, koja ima sposobnost medijacije,

interpretacije, kritičkog i analitičkog razumijevanja svoje i tuđe kulture te interkulturalnog komuniciranja (Byram, 2000, prema Hrvatić i Piršl, 2007).

Kim (1992, 2001, prema Piršl, 2011, str. 56) interkulturalnu kompetenciju opisuje kao sposobnost prilagodbe u tri područja: kognitivnom (dati nečemu smisao), afektivnom (emotivna i estetska tendencija, motivacija, stavovi) i ponašajnom (stupanj fleksibilnosti). Sposobnost prilagodbe definira kao sposobnost pojedinca da mijenja već neka stečena kulturalna ponašanja i usvoji neke nove kulturalne oblike ponašanja, pronalazeći kreativne načine upravljanja dinamičnim odnosima i ponašanjima unutar različitih skupina vodeći pri tome i računa o stresu kao posljedici svega.

Bennett (2001) navodi kako pojam interkulturalna kompetencija, općenito govoreći, podrazumijeva sposobnost uspješne komunikacije u kros-kulturalnim situacijama te mogućnost prikladnog suosjećanja u različitim kulturalnim kontekstima. Pri tome navodi kako se interkulturalna kompetencija sastoji od interkulturalnog načina mišljenja (*Mindset*) i interkulturalnih vještina (*Skillset*). Jednostavno rečeno, interkulturalni način mišljenja podrazumijeva da se pojedinac uspješno može snalaziti u različitim kulturalnim kontekstima pri čemu mora posjedovati saznanja o vlastitoj kulturi, poštivati tuđe kulturalne vrijednosti, izbjegavati stereotipe te održavati stavove i znatiželju za prihvaćanje kulturalno različitih. Interkulturalne vještine opisuje kao prošireni repertoar ponašanja pojedinca, odnosno kao sposobnost da analizira interakcije, predviđa situacije koje bi mogle dovesti do nesporazuma, shvaćajući pri tome kulturalno drugačije oblike ponašanja koji bi mogli biti prikladniji u drugim kulturalnim kontekstima te poštivati tuđu i vlastitu kulturu.

Deardorff (2006, usp. i 2011) je provela istraživanje među vodećim stručnjacima u području interkulturalizma s ciljem pronalaženja definicije interkulturalne kompetencije koja bi bila općeprihvaćena. Na temelju aspekata oko kojih su se stručnjaci složili kreiran je model interkulturalne kompetencije koji je fokusiran na interne i eksterne ishode, a temelji se na razvoju specifičnih stavova, znanja i vještina bitnih za interkulturalnu kompetenciju. Opći eksterni ishod interkulturalne kompetencije je definiran kao sposobnost efektnog i primjerenog ponašanja i komuniciranja u interkulturalnim situacijama, a temelji se na interkulturalnom znanju, vještinama i stavovima pojedinca. U navedenom modelu se stavovi odnose na poštivanje drugih kultura, otvorenost za druge kulture bez predrasuda, znatiželju i zanimanje za druge. Znanje uključuje svjesnost o vlastitoj kulturi, znanje o drugim kulturama te sociolingvističku svjesnost, dok se vještine odnose na vještine slušanja, kritičkog mišljenja,

promatranja, evaluacije, analiziranja, interpretacije i promjene vlastite perspektive. Prema tome, željeni interni ishodi će biti prilagodljivost, fleksibilnost, etnorelativni pogled na kulture i empatija, a eksterni ishod je, kao što je već spomenuto, sposobnost efektnog i primjerenog ponašanja i komuniciranja u interkulturalnim situacijama.

Bagić i Vrhovac (2012) navode da pojam interkulturalna kompetencija podrazumijeva, osim jezične kompetencije, stjecanje određenih znanja i vještina koje upućuju na ponašanje u odgovarajućem sociokulturalnom kontekstu, a uključuju između ostalog znanje o sebi, kritičko promatranje kulturalnog ponašanja te cijenjenje tuđih i svojih vrijednosti.

Prema tome, interkulturalno kompetentne osobe imaju sposobnost razumijevanja prirode uobičajenih interspersonalnih odnosa; prilagodbe verbalnim i neverbalnim komunikacijskim stilovima, priznavajući i prihvaćajući pritom različite komunikacijske stilove kao jednakopravne te korištenja uspješnih mehanizama mirnog rješavanja sukoba u svojoj kulturi, imajući na umu nemogućnost njihove univerzalne primjene, odnosno njihovu kulturalnu uvjetovanost (usp. Piršl, 2002). Međutim, valja naglasiti kako osoba ne postaje interkulturalno kompetentnom automatski, već treba učiti, prakticirati i održavati stečene interkulturalne kompetencije. Vidljivo je kako (cjeloživotno) obrazovanje igra ključnu ulogu, a shodno tome i nastavnici. Bennett (2011) sumira da se interkulturalna kompetencija može razviti putem intencijskih i razvojnih (studijskih) programa, iskustvenog učenja, ali treba omogućiti i olakšati učenje prije, za vrijeme i poslije interkulturalnog iskustva, razvijati znatiželju i kognitivnu fleksibilnost te obrazovati nastavnike kako bi oni dalje mogli kod učenika razvijati interkulturalnu kompetenciju.

Imajući na umu definiciju samih kompetencija navedene u prethodnom poglavlju, u okviru ovoga rada će interkulturalna kompetencija biti shvaćena kao kombinacija *stavova, znanja i vještina* koja omogućuje pojedincu da razumije i poštuje pripadnike drugih kultura te da se efektno i primjerenom ponaša i komunicira u interkulturalnim situacijama/interakcijama. Pri tome se stavovi odnose na vrednovanje i poštivanje kulturalnih različitosti, otvorenost i zanimanje za drugačije perspektive, želju za interakcijom s pripadnicima iz drugih kultura te na spremnost na odbacivanje stereotipa i predrasuda. Komponenta znanje podrazumijeva razumijevanje za kulturnu raznolikost, poimanje vlastite i druge kulture, znanje o drugim kulturama te spremnost na učenje. Vještine uključuju mogućnost 'multiperspektive' odnosno sagledavanje situacije iz različitih perspektiva, empatiju, kritičko razmišljanje, vještine u pronalaženju informacija o drugim kulturama, vještine adaptiranja ponašanja novoj

kulturalnoj sredini te plurilingvističke vještine (usp. Barrett i sur., 2013). Pri tome je cilj sinenergijski oblik suradnje i interakcija među pripadnicima različitih kultura i miran suživot.

2.4.1. Interkulturalne kompetencije nastavnika

Uloga nastavnika u 21. stoljeću je promijenjena uslijed globalnih procesa. U odgojno-obrazovnom procesu u kojemu prevladava multikulturalno ozračje, nastavnik postaje izvrstan poznavatelj vlastite i drugih kultura, osloboditelj učenika od predrasuda i stereotipa te stvaratelj novih odnosa utemeljenih na stvarnom znanju i uspješnim interkulturalnim odnosima (Mlinarević i Brust Nemet, 2010, str. 152). Uključivanje interkulturalnog sadržaja u nastavni proces za nastavnike stranog jezika znači nadilaženje pukog poučavanja gramatike i leksika te uključivanje dubljih analiza kulture o kojoj poučava kako bi učenicima omogućio razumijevanje korištenja jezika na socijalno i kulturalno prihvatljive načine i osvijestio kako poznavanje vrijednosti i vjerovanja određene grupe može imati ključnu ulogu na ishod interakcije u drugačijem kulturalnom kontekstu.

Tako Hrvatić i Piršl (2007) osobine interkulturalno kompetentnog nastavnika prikazuju u sudnosu između multikulturalnog okružja i škole otvorene prema različitosti, a obuhvaćaju:

- verbalnu i neverbalnu komunikacijsku kompetenciju;
- dobro poznavanje svoje i drugih kultura;
- sposobnost poštivanja, razumijevanja i prihvaćanja učenika koji pripadaju drugim kulturama;
- interaktivan odnos s „drugim“;
- kontinuirano nadograđivanje saznanja o sebi kako na individualnoj tako i na razini pripadajuće skupine;
- sposobnost povećane otvorenosti, fleksibilnosti, kreativnosti i kritičnosti;
- shvaćanje posljedica diskriminacije kulturno drugačijih i
- sposobnost razvoja nestereotipnog mišljenja i antipredrasudnih stavova.

Over i Mienert (2010) interkulturalne kompetencije nastavnika opisuju kao specifične kompetencije koje su nastavnicima potrebne za ophođenje s heterogenošću u

multikulturalnom školskom okruženju. One uključuju metodičke, stručne, socijalne i personalne kompetencije, povezane su s djelokrugom rada određenog nastavnika i ovisne su o specifičnom školskom kontekstu. Na temelju tih saznanja su odredili 6 dimenzija interkulturalne kompetencije prema mišljenju 42 nastavnika temeljenih na istraživanju za FACIL (*Förder-Assessment-Center für interkulturelle Kompetenz*). Temeljno pitanje bilo je koje kompetencije su potrebne nastavnicima u multikulturalnom okruženju te su na isto pokušali naći odgovor intervjuirajući 42 nastavnika u 3 njemačke savezne pokrajine. Mišljenja nastavnika uvrštena su u kategorije iz kojih su proizašle dimenzije interkulturalne kompetencije, a to su:

- orijentiranost prema učenicima,
- individualno centrirana pedagoška kompetencija,
- kulturalna osjetljivost,
- menadžment,
- timski rad i
- sposobnost uspješnog rješavanja konflikata.

Prva dimenzija uključuje komponente poput individualnog poticanja pojedinca, suradnje, stavljanje u poziciju učenika u svrhu razumijevanja njegovih problema, ozbiljno shvaćanje učenika, strpljenje te se oslovljava i odgojna komponenta. Ova dimenzija se pokazuje kroz respektiranje učenika te pravedno i jednakopravno ophođenje s učenicima. Druga dimenzija slična je prvoj na prvi pogled, no u ovoj dimenziji ključnu ulogu ima obrazovna komponenta. Prema tome, nastavnik će biti u mogućnosti uočiti individualne i različite uvjete učenja (različite sposobnosti i znanja učenika, posebni problemi, različiti stilovi učenja) te će svoje planiranje nastave, metode i očekivanja ravnati upravo prema njima. Kulturalna osjetljivost odnosno treća dimenzija ostvaruje se kroz respektiranje različitih kulturalnih podrijetla učenika. Nastavnici se aktivno zanimaju za različite kulture, imaju obzira prema njima i s razumijevanjem pristupaju različitim kulturalnim vrednotama. Pri tome različite kulturalne posebnosti otvoreno i tolerantno uvrstavaju u nastavni i školski kontekst. Kulturalna raznolikost se smatra bogatstvom i kao takvo se i tretira. Respektiranje svake pojedinačne kulture bi trebalo dovesti do toga da se svaki učenik osjeća jednakopravnim u svom školskom okruženju te će svaki pojedinac biti shvaćen kao ključna karika u stvaranju kulture škole. Kao četvrta dimenzija je naveden menadžment iako se ne očekuje među interkulturalnim

kompetencijama, no jedan je od temelja za stvaranje ugodne razredne klime pogodne za učenje i jasnih struktura u školi. Nastavnik će svojim sposobnostima vodstva i organiziranja omogućiti da se učenici pridržavaju postavljenih pravila, izvršavaju svoje obveze i međusobno poštuju. Dimenzija timski rad pospješuje stvaranje suradničkih odnosa i ugodne suradničke klime, potiče se međusobno pomaganje, razumijevanje, podjela odgovornosti te zajedničko rješavanje problema. Posljednja dimenzija je uspješno rješavanje konflikata, a tu se od nastavnika očekuje da bude nepristran, da ima razumijevanja, da se svakoj strani individualno posveti i da ima vremena za posvetiti se problemu zbog kojega je došlo do konflikta. Nastavnik postaje medijator između dviju posvađanih strana, a pri tome je poželjno posjedovati znanje o određenim kulturalnim razlikama.

Na prvi pogled se može učiniti da su navedene interkulturalne kompetencije na neki način i samorazumljive u današnjem školskom kontekstu. Od suvremenog nastavnika se očekuje da bude orijentiran na učenike, kulturalno osjetljiv, da može uspješno i mirnim putem rješavati konflikte, da pomaže učenicima u rješavanju određenog problema itd. No, razvoj interkulturalne kompetencije nije samorazumljiv i ne može se dogoditi automatski, zbog čega je potrebno učenje i daljnje usavršavanje na tu temu. Koliko su sami nastavnici danas svjesni njihove promijenjene uloge i koje kompetencije prema njihovom mišljenju treba posjedovati nastavnik u školi današnjice jedno je od područja koje se razmatra u empirijskom dijelu.

2.4.1.1. Uključivanje interkulturalne kompetencije u poučavanje njemačkog jezika

Budući da je posebno zanimanje u ovom radu posvećeno interkulturalnim kompetencijama koje učenici i studenti stječu za vrijeme učenja stranog jezika, valja istaknuti kako je strani jezik medij kroz koji se upoznaje kultura drugih te je samim time dobro polazište za razvijanje interkulturalne kompetencije (usp. Bagić i Vrhovac, 2012). Pri ovladavanju jezikom učenik se neminovno susreće s elementima strane kulture koji prožimaju taj jezik te je nužno razviti kod učenika odnosno studenata i interkulturalnu kompetenciju kako ne bi samo uspješno komunicirao, nego i imao uspješan odnos s pripadnicima drugih kultura (usp. *ibid.*, 2012). Stoga je cilj interkulturalnog pristupa nastavi odgojiti interkulturalnog govornika, a ne izvornog govornika stranog jezika (Byram i Zarate, 1994; prema Bagić i Vrhovac, 2012).

Andraka i Petravić (2007) kao najveći problem interkulturalnosti u nastavi stranog jezika navode nepostojanje jedinstvenog stava o interkulturalnosti i njejoj ulozi u poučavanju i učenju stranih jezika te što konsenzus glede popisa i opisa znanja, vještina i stavova koje bi

kod učenika i učenica u tom području trebalo razviti pa tako i postupaka i sadržaja na osnovi kojih bi do njih valjalo doći do sada nije u potpunosti ostvaren.

Bilić-Štefan (2006) navodi kako se analizom stanja u poučavanju stranih jezika u osnovnoj školi i udžbenika u uporabi može uočiti da se interkulturalnoj kompetenciji posvećuje vrlo malo pozornosti. Objašnjava da iako su didaktički materijali za učenje stranih jezika ispunjeni kulturološkim sadržajima, interkulturalne aktivnosti uglavnom nisu dio postojećih kulturoloških sadržaja i ne nadopunjavaju gramatičke i leksičke ciljeve te je nastavnicima prepuštena odluka o tome kada, na koji način i zašto uključivati interkulturalnu kompetenciju u nastavu stranog jezika za što oni uglavnom nisu adekvatno pripremljeni. Time se obrazovanje na temu kulture svodi na ograničenu količinu sadržaja s kulturalnim fokusom u udžbeniku – uglavnom činjenica iz kulture i civilizacije ciljanog jezika i način života (običaji povezani s blagdanima i sl.) i na povremeno slušanje izvornih pjesama, a nastavnici dodatno uključuju jako malo aktivnosti koje osvještavaju kulturalne razlike, razlike u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, koje razbijaju negativne stereotipe, govore o primjerima kulturnog šoka ili nesporazuma do kojih dolazi zbog takvih razlika, ne govori se o etnocentrizmu, predrasudama, fazama akulturacije i osobinama interkulturalnog govornika (usp. *ibid.*, 2006). I druga istraživanja (npr. Legac i sur., 2007; Petravić, 2010) potvrđuju da se u nastavu unosi vrlo malo interkulturalnih sadržaja te da su u udžbenicima sadržaji iz kulture često svedeni na prikaz geografskih činjenica i pružen je 'turistički' pogled na određenu zemlju. Što se tiče samog poticanja razvoja interkulturalne kompetencije kod učenika od strane nastavnika, Sercu (2005) na temelju istraživanja navodi kako su nastavnici više orijentirani na korištenje stranog jezika u praksi te shodno tome više pažnje posvećuju poučavanju samog jezika nego kulture. Nastava je dakle 'lingvistički' orijentirana, odnosno željene kompetencije koje nastavnici žele razviti kod učenika su komunikacijske. Prenos znanja o kulturi time ostaje vremenski ograničeno i limitirano znanjem i iskustvom nastavnika.

Iako obrazovni dokumenti relevantni za hrvatski obrazovni prostor i učenje stranog jezika (*Zajednički europski referentni okvir za jezike, Europski jezični portfolio, Hrvatski nacionalni okvirni kurikulum*) zadiru u temu interkulturalnosti u nastavi stranih jezika (usp. Andranka i Petravić, 2007), ipak je potrebna dublja analiza i bolja razjašnjenost pojmova interkulturalizma i interkulturalnih (međukulturalnih) kompetencija budući da je pažnja u navedenim dokumentima usmjerena na ishode učenja, a ne na načine kako razviti interkulturalne kompetencije što nastavnike dovodi do konfuzije. Shodno tome, trebalo bi definirati načine kako vrednovati interkulturalne kompetencije odnosno kako izmjeriti takve

rezultate u nastavnom kontekstu što također predstavlja problem. Iako postoji nekoliko instrumenata za vrednovanje interkulturalne kompetencije i interkulturalne osjetljivosti (npr. *Europski jezični portfolio*, *Intercultural Development Inventory*, *Cross-Cultural Adaptability Inventory* itd.), gotovo je nemoguće da se sa samo jednim instrumentom vrednuju sve interkulturalne kompetencije pojedinca (usp. Deardorff, 2011). Također, ovakvo vrednovanje podrazumijeva puno uloženog truda i vremena kojim nastavnici, pokušavajući slijediti plan i program, često ne raspolažu u dovoljnim količinama za ovako opširne postupke. Čini se kako će u praksi trebati još vremena kako bi ideja interkulturalizma u obrazovanju potpuno zaživjela.

No, ono što nastavnici mogu učiniti jest nadilaženje razine poučavanja u kojoj učenicima govore isključivo o objektivnoj kulturi koja se odnosi na kulturalne produkte (književnost, glazba, hrana i sl.) te poučavati i o subjektivnoj kulturi (istraživanje različitih kulturnih vrijednosti, vjerovanja i sl.) kako bi nastavu obogatili interkulturalnim sadržajima (usp. Deardorff, 2009). Učenici bi trebali poznavati denotativna i konotativna značenja riječi i znati izraziti svoje misli i osjećanje na socijalno i kulturalno primjerene načine (usp. Göbel i Hesse, 2004, str. 820).

Kako bi nastavnici stranih jezika kod učenika postigli razvoj interkulturalnih kompetencija i spriječili stvaranje stereotipa, Bagić i Vrhovac (2012) predlažu tehnike upoznavanja strane kulture poput analize tekstova i društvenih struktura, razvijanja svijesti o kulturi komunikacijskim pristupom nastavi te promatranja i opisivanja u okviru etnografske tehnike analize svakodnevnog života na terenu. Peko i sur. (2009) u nizu nastavnih strategija koje potiču razvoj interkulturalnih kompetencija kod učenika posebnu pozornost pridaju iskustvenom učenju putem studije slučaja, simulacije, igranja uloga, grupnog projektnog istraživanja te učenja kroz praksu u multikulturalnim sredinama (volonterstvo). Barrett i sur. (2013) uz već neke spomenute ideje predlažu i kooperativno učenje, zadatke za vježbanje multiperspektive, simulacije događanja, kreativno pisanje, uključivanje filmova i dodatnih tekstova, socijalne mreže i druge mrežne alate.

Byram i sur. (2002) smatraju da nastavnik ne mora nužno prebivati u zemlji čiji strani jezik predaje te da ne mora nužno biti izvorni govornik jezika koji poučava kako bi u nastavu mogao uključiti interkulturalne sadržaje. Razvoj interkulturalne dimenzije u nastavi podrazumijeva da će nastavnik omogućiti svojim učenicima da steknu lingvističke, ali i interkulturalne kompetencije, da će ih pripremiti za interakcije s ljudima iz drugih kultura, da

će ih usmjeriti na to da ljude drugačijeg kulturnog podrijetla prihvaćaju te da kulturne razlike shvaćaju kao bogatstvo i cijene takva iskustva. Kako bi u nastavu mogli uključiti interkulturalne sadržaje, a da pri tome nije potrebna promjena kurikuluma, autori predlažu da nastavnici kod učenika razvijaju kritičko mišljenje i da određene poznate situacije obogaćuju primjerima iz nepoznatog konteksta. Ako se primjerice u udžbeniku na određeni problem sagledava samo iz jedne, zadane perspektive, nastavnici bi trebali potaknuti učenike da se dublje pozabave problematikom, da pokušaju problem sagledati iz nekog drugog kuta te da pronađu dodatne tekstove na tu tematiku. Tako primjerice obrada teme sporta može uključiti nekoliko perspektiva: spol (postoje li sportovi kojima se više bavi muška populacija ili sportovi koji su 'rezervirani' za žensku populaciju; mijenja li se ta situacija), dob (postoje li sportovi koji se vezani uz dob igrača i time isključuju sudjelovanje drugih), regija (postoje li sportovi koji se igraju posebice u nekom određenom kraju; jesu li ti sportovi vezani s kulturnom tradicijom tog kraja), religija (postoje li sportovi koji se u nekim kulturama ne prakticiraju zbog vjerskih razloga; postoje li određeni dani u tjednu kada se neki pripadnici određenih religija ne bave sportom) i rasizam (mogu li se pronaći primjeri rasizma u sportu; tretiraju li se igrači uvijek jednako). Iz takve kritičke perspektive se mogu obraditi i teme poput jela, škole, turizma, slobodnog vremena i sl. Također i gramatičke vježbe mogu poslužiti za preispitivanje i rješavanje postojećih stereotipa i predrasuda. Pri tome se pažnja primjerice usmjerava na rečenice koje subjektima pripisuju stereotipne aktivnosti temeljene na spolu (*Mary voli kuhati., John voli nogomet.*) te koje stereotipno generaliziraju pripadnike određenoj grupi (*Francuzi vole..., Nijemci vole..., Stariji ljudi...*). Nastavnici mogu učenike ohrabriti da komentiraju takve iskaze te da ponude svoje primjere koji će uključiti šire viđenje kulture, odnosno koji će uključiti širi izbor imena iz različitih država i kultura, aktivnosti kojima se bave manjine ili odjeća koju nose i sl. Također se u vokabular mogu uključiti i razjasniti riječi koje će učenicima omogućiti da razgovaraju o kulturnoj različitosti poput termina ljudska prava, jednakost, dostojanstvo, predrasude, stereotipi, rasizam, etnička manjina i sl.

Andraka i Petravić (2007) predlažu da u nedostatku interkulturalno bogatijih udžbenika, nastavnici ponuđeni materijal razrade sami tako da on razvija misaoni instrumentarij za interkulturalno učenje te da se pozabave aktivnostima neovisno o udžbeniku (poput aktivnosti usmjerene na uviđanje zakonitosti/promjene percepcije koje potiču učenika na razmišljanje o vlastitoj egocentričnosti i etnocentričnosti odnosno uvjetovanosti vlastitog načina doživljavanja svijeta stavovima određene skupine kojoj pripadamo).

Sve navedeno zahtijeva upoznatost nastavnika s konceptom interkulturalne kompetencije. Zbog toga je potrebno 'obrazovati obrazovatelje', odnosno obrazovati nastavnike da ne dobiju samo osnovna znanja o interkulturalnim kompetencijama nego da ta temeljna znanja mogu primijeniti i u nastavi te time postati interkulturalni nastavnici (usp. Ainsworth i sur., 2012). Istraživanja (Peko i sur., 2009; Kragulj i Jukić, 2010; Bedeković, 2012) pokazuju da na fakultetima nije ponuđeno dovoljno kolegija koji bi se bavili tematikom interkulturalizma, ali i da je zanimanje za tu temu slabo, što bi se moglo povezati s nedovoljnom informiranošću. Zbog toga se od budućih nastavnika ne može očekivati da u nastavu ukorporiraju interkulturalne sadržaje i bave se razvojem interkulturalnim kompetencija, kada za vrijeme svoga obrazovanja nisu upoznati s navedenim pojmovima. Stoga će u empirijskom dijelu rada posebna pozornost biti posvećena navedenoj problematici te će se ispitati zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma za vrijeme obrazovanja studenata i nastavnika.

2.4.2. Interkulturalne kompetencije studenata

Pregledom literature o provedenim istraživanjima na temu interkulturalnih kompetencija studenata mogu se pronaći mnogobrojni različiti izvori što upućuje na to da postoji veliko zanimanje za područje. U ovom poglavlju će biti prikazana samo neka uz problematiku ovog rada vezana istraživanja.

Budući da sam pojam interkulturalizam pretpostavlja interakciju među pripadnicima različitih kultura, valja upravo započeti s važnošću takvih kontakata za razvoj interkulturalnih kompetencija. Hu i Kuh (2003) je stoga zanimalo takvo interkulturalno iskustvo studenata te su pomoću upitnika CSEQ (*College Student Experience Questionnaire*) odredili jesu li interakcije studenata s kulturalno drugačijim osobama (pripadnici iz drugih kultura, religija, različite rase, nacionalnosti, s različitim vrijednostima i političkim uvjerenjima) povezane sa stupnjem interkulturalne kompetencije¹ (usp. Berg, 2008). Drugim riječima, pokušali su saznati kako interakcije s 'drugačijima' koji poštuju različite kulture ili vrijednosti od ispitanika utječu na razvijanje interkulturalnih kompetencija. Rezultati su pokazali da takve interakcije imaju pozitivan učinak na studente te da je stupanj korelacije interakcija u odnosu na razinu interkulturalnih kompetencija pozitivan. Autori objašnjavaju da dublje razine međusobnih interakcija (interkulturalno iskustvo) i kompleksni kognitivni procesi za vrijeme interakcija dovode do razvoja interkulturalnih kompetencija.

---

¹ Autori Hu i Kuh svoj koncept nazivaju „*diversity competence*“, no radi se o konceptu sličnom interkulturalnim kompetencijama te se u radu zbog nepostojećeg prijevoda na hrvatskom jeziku koristi poznatiji koncept.

Mahoney i Schamber (2004) pokušali su ustvrditi koliko kurikularne promjene utječu na razvoj interkulturalnih kompetencija kod studenata te su pomoću razvojnog modela interkulturalne osjetljivosti (DMIS) promatrali promjene na razini postojećih interkulturalnih kompetencija studenata nakon sudjelovanja na dva interkulturalna kolegija na kojima su primijenjene dvije različite razine spoznajnog učenja (usp. Berg, 2008). Na prvom kolegiju su studentima predstavljene interkulturalne teme (u ovom slučaju rasna raznolikost), a studenti su sudjelovali na način da samo razumiju i primijene informacije o onome što su čuli. Na drugom kolegiju se uz razumijevanje od studenata tražilo i da koriste kompleksnije kognitivne procese kao što su analiziranje, sinteza i evaluacija interkulturalnih informacija. Rezultati testa koji je proveden prije slušanja prvog kolegija te nakon što su studenti odslušali prvi kolegij su pokazali da nema promjene na interkulturalnoj razini. No, rezultati testa koji je proveden nakon odslušanog drugog kolegija su pokazali značajni porast u interkulturalnom razvoju studenata. Zaključili su da promjene na razini kurikuluma mogu imati utjecaja na razvoj interkulturalne kompetencije.

Klak i Martin (2004) su pokušali ustvrditi može li se na razvoj interkulturalne kompetencije pozitivno utjecati i izvan predavaonica pomoću različitih kulturalnih događanja (usp. Berg, 2008). U istraživanju su od studenata geografije zahtijevali da sudjeluju na nekoliko različitih kulturalnih manifestacija sponzoriranih od strane sveučilišta tijekom jednog semestra. Proveden je inicijalni test sa studentima prije istraživanja te nakon što su sudjelovali na kulturalnim događanjima. Rezultati pokazuju da postoji korelacija između sudjelovanja na kulturalnim manifestacijama i pozitivnih promjena u interkulturalnim kompetencijama. No, valja napomenuti kako se o iskustvima dobivenim na navedenim događanjima vodila diskusija tijekom predavanja. Zbog toga je moguće da su porastu interkulturalnih kompetencija studenata pridonijele upravo analize iskustava što se može povezati s navedenim istraživanjem Mahoneya i Schambara (2004) koji su zabilježili porast u interkulturalnim kompetencijama studenata nakon što su koristili kompleksnije kognitivne procese za analizu interkulturalnih sadržaja. Ostaje upitno bi li samo sudjelovanje na kulturalnim događanjima pridonijelo porastu interkulturalne kompetencije.

Istraživanje o značajnosti izvannastavnih aktivnosti za razvoj interkulturalnih kompetencija kod studenata proveli su i Mlinarević i Brust Nemet (2010). Ustvrdile su da studenti mogu stjecati interkulturalne kompetencije i kroz neformalne oblike obrazovanja poput praćenja medijskih sadržaja posvećenih interkulturalnim temama što doprinosi usvajanju temeljnih znanja o vlastitoj kulturi i o nacionalnim manjinama, sudjelovanjem na različitim pedagoškim

radionicama, stručnim i znanstvenim seminarima, volontiranjem i uključivanjem u rad različitih udruga i projekata čime su studenti učili i stjecali vrijedna iskustva te ujedno i temeljne interkulturalne kompetencije neophodne za njihov budući rad.

Također, valja napomenuti kako brojna istraživanja (primjerice Medina-Lopez-Portillo, 2004; Jackson, 2005; Rexeisen i sur., 2009) pokazuju pojačani razvoj interkulturalne kompetencije za vrijeme studijskog boravka u inozemstvu (usp. Bagić i Vrhovac, 2012).

Allport (1954, prema Deardorff, 2011) naglašava kako se razvoj interkulturalne kompetencije ne događa sam od sebe putem pukog učenja o drugim kulturama ili zato što su osobe s drugačijim kulturalnim podrijetlom u našem 'susjedstvu'. Važno je naglasiti da je interkulturalno učenje transformacijsko učenje koje zahtijeva iskustvo (često i izvan učionica) te da često podrazumijeva i cjeloživotno učenje. To znači da će učenje stranog jezika, kolegiji na temu interkulturalizma te različiti neformalni oblici obrazovanja proširiti postojeća teorijska znanja kod studenata, no razvoj interkulturalnih kompetencija će biti značajan ukoliko ih kontinuirano obogaćuju praktičnim iskustvima kao što je to primjerice boravak u inozemstvu. Zbog toga će u empirijskom dijelu ovoga rada posebna pažnja biti posvećena i ovom segmentu. Zanimanje će biti usmjereno na mišljenje studenata (i nastavnika) o važnosti boravka u zemlji njemačkog govornog područja za razumijevanje njemačke kulture.

2.5. Interkulturalna osjetljivost

Osim stavova, znanja i vještina, jedan od ključnih elemenata je i osjetljivost za kulturalno drugačije osobe. Bhawuk i Brislin (1992) smatraju da je interkulturalna osjetljivost reakcija pojedinca na ljude s drugačijim kulturalnim podrijetlom koja može imati utjecaj na uspješan ishod interakcije. Ta osjetljivost na kulturalne razlike i stavove pripadnika iz drugih kultura se sastoji od tri dijela: razumijevanje kulturalno uvjetovanog ponašanja, otvorenost za drugačija mišljenja i fleksibilnost u interkulturalnim situacijama (usp. *ibid.*, 1992, str. 346).

Piršl (2007) navodi kako interkulturalna osjetljivost nije urođena ljudska osobina, nego se stječe, a definira ju kao sposobnost uočavanja i prepoznavanja postojanja različitih pogleda na svijet koji nam omogućuju prihvaćanje i priznavanje ne samo vlastitih kulturalnih vrijednosti već i vrijednosti kulturalno drugačijih osoba. Također navodi kako je ta emocionalna sposobnost koja se ogleda u osjetljivosti pojedinca prema osobi drugačijeg kulturalnog podrijetla postala jedna od najznačajnijih kompetencija u interkulturalnim odnosima.

Termin interkulturalna osjetljivost će se u ovom radu odnositi na sposobnost razlikovanja i doživljavanja relevantnih kulturalnih razlika dok se pojam interkulturalne kompetencije ukratko odnosi na sposobnost razmišljanja i djelovanja na interkulturalno prihvatljive načine (usp. Bennet i sur., 2003). Veća interkulturalna osjetljivost povezana je s većim potencijalom za primjenu interkulturalne kompetencije.

Istraživanja (npr. Olson i Kroeger, 2001; Klak i Martin, 2003; Altshuler i sur., 2003; Straffon, 2003; Goby, 2007, prema Penbek i sur., 2009) pokazuju da na povećanje interkulturalne osjetljivosti kod studenata utječu organizirani sveučilišni kulturalni programi, interkulturalna iskustva te boravak u drugoj kulturi. Ishodi nekih od prvih istraživanja na temu interkulturalne osjetljivosti bili su i različiti modeli za ispitivanje i mjerenje iste. Najpoznatiji mjerni instrumenti su *Skala interkulturalne osjetljivosti (Intercultural Sensitivity Scale – ISS)* kojeg su kreirali Chen i Starosta, a sastoji se od 24 tvrdnje koje ispitanici ocjenjuju prema osobnom iskustvu, te Bennettov *Razvojni model interkulturalne osjetljivosti (Development Model of Intercultural Sensitivity – DMSI)* koji se sastoji od dva temeljna pristupa u pogledu na svijet – etnocentrični i etnorelativni (usp. Piršl, 2007). Etnocentrizam se odnosi na pogled na svijet u kojem pojedinac druge kulture procjenjuje prema vlastitoj, a etnorelativizam se odnosi upravo na suprotno – vlastita kultura se uspoređuje s drugim kulturama (usp. Bennett, 2004). Postoje 3 podrazine za svaki pristup koje čine kontinuum od etnocentričnog do etnorelativnog pristupa na kojem svaka sljedeća postignuta razina vodi većoj osjetljivosti prema kulturalnoj različitosti (usp. grafički prikaz 3). Iako je svaka razina određena specifičnim ponašanjem i stavovima, modelu nije cilj promjena stavova i ponašanja, već njihovo osvještavanje, a cilj se očituje u dovođenju etnocentričnog pristupa koji osoba ili grupa ima u odnosu na drugu kulturu na razinu etnorelativnog pristupa (Piršl, 2007).

Grafički prikaz 3: Razvojni model interkulturalne osjetljivosti (Bennett, 2004)

Bennett (2004) nudi razjašnjenje pojedinih razina: negiranje kulturalnih razlika (*denial*) je prva etnocentrična razina. Na ovoj razini pojedinac vlastitu kulturu shvaća kao jedinu 'pravu', a druge kulture su dio te kulture koju poznaje u nekom jednostavnijem obliku. Generalno je

nezainteresiran ili izbjegava primjećivati kulturalne razlike. Na ovoj razini pojedinci izjavljuju rečenice poput: *Svi veliki gradovi su jednaki – mnogo zgrada, previše prometa, McDonalds.; Dok pričamo istim jezikom, sve je u redu.; Sve što moram znati su podaci o politici i povijesti – ostalo ću shvatiti usput.; Sa svojim iskustvom mogu biti uspješan u bilo kojoj kulturi bez previše napora - nikad ne doživljavam kulturalni šok.*

Druga razina je obrana od razlika (*defense*). Pojedinaac svoju kulturu shvaća kao superiorniju nad drugima koje su, dakle, inferiornije. Kulturalne razlike se primjećuju, čak se smatraju prijetnjom, svijet je podijeljen na 'mi' i 'oni' čime su stvorene osnove za diskriminaciju i stereotipe. Bennett ovdje navodi varijaciju razine obrane od razlika i naziva ju preokretanje razlika (*reverse*). Na ovoj varijaciji se adaptirana kultura smatra superiornijom od kulture u kojoj se dogodila primarna socijalizacija pojedinca. I dalje postoji podijeljen svijet na 'nas i one', ali se druga kultura iz koje pojedinac potječe ne smatra prijetnjom. Ovakav preokret se često događa studentima na dužim razmjenama, misionarima i sl. Nadalje, često se može smatrati da je na ovoj razini pojedinac postao kulturalno osjetljiv, budući da ima pozitivno iskustvo s drugom kulturom i naizgled posjeduje kritičko mišljenje prema vlastitoj kulturi. No, to iskustvo se nalazi na nesofisticiranoj i stereotipnoj razini, a kriticizam prema vlastitoj kulturi se uglavnom temelji na internacionalizaciji negativnih stereotipa koji drugi pojedinci imaju. Na ovoj razini pojedinci smatraju: *Zašto ovi ljudi ne pričaju mojim jezikom?; Kada posjećujem druge kulture zapravo shvatim koliko je moja kultura puno bolja.; Ovi ljude ne cijene život kao što to mi činimo.; Čovječe, ove bi ljude toliko toga mogli naučiti.; Kakvo seksističko društvo!;* a na razini preokretanja razlika: *Ovi ljudi su tako moderni i sofisticirani, a ne kao naši površni doma.; Sram me mojih sunarodnjaka pa više vremena provodim s pripadnicima iz druge kulture.; Bilo bi dobro kada bih mogao odustati od svoje kulture i postati jedan od njih.*

Posljednja etnocentrična razina je minimiziranje razlika (*minimization*). Na ovoj razini se elementi vlastitog kulturalnog pogleda na svijet smatraju univerzalno važećima. Kulturalne razlike se svrstavaju u poznate kategorije, naglašavaju se sličnosti između kultura te razlike samo površno prepoznaje ('svi smo mi jednaki'). Budući da pojedinac očekuje slična ponašanja od pripadnika druge kulture, postoji mogućnost ispravljanja drugačijeg ponašanja kako bi ispunila njegova očekivanja. Pojedinci na ovoj razini izjavljuju rečenice poput: *Ključ uspjeha za slaganje s drugim kulturama je da budeš svoj – autentičan i iskren!; Naravno, običaji se razlikuju, ali kada ih jednom upoznaš, shvatiš da nisu puno drugačiji od nas.; Iako je kontekst ponekad drugačiji, temeljna potreba za komunikacijom ostaje ista diljem svijeta.;*

Bez obzira kojoj kulturi pripadali, ljude uglavnom motiviraju iste stvari.; Ako su ljudi zbilja iskreni, prepoznat će da su neke vrijednosti univerzalno važće.; Ipak, malen je ovo svijet!.

Prva razina etnorelativnog pristupa je prihvaćanje razlika (*acceptance*). Na ovoj razini osoba cijeni i prepoznaje kulturalne razlike, a svoju kulturu shvaća kao samo jednu od jednako kompleksnih svjetonazora. Prepoznaje da se drugi razlikuju od njega, ali su jednaki po tome što su ljudi koji bi trebali imati jednaka prava. Prijelaz s etnocentričnog pristupa na ovu prvu razinu etnorelativnog pristupa reprezentira i inicijalnu rekonfiguraciju svjetonazora u kulturalni kontekst. Valja napomenuti kako osoba ne mora voljeti neku drugu kulturu ili se slagati sa svim njezinim vrijednostima, jer i to je dio kulturalnog konteksta. Ono što razlikuje pojedince na ovoj razini od onih s etnocentričnih razina je pogled na pripadnike drugih kultura, a prepoznatljiv je u rečenicama poput: *Što je više razlika, to nam je bolje – bilo bi nam dosadno da smo svi jednaki.; Trudim se naučiti o novoj kulturi prije nego što odem tamo.; Što više kultura znaš, to bolje možeš uspoređivati.; Ponekad je zbunjujuće kada znamo da su neke vrijednosti drugačije u drugim kulturama i želiš to poštivati, ali istovremeno želiš vrednovati i vlastite temeljne vrijednosti.; Kada odlazimo na studentske razmjene, trebamo biti svjesni relevantnih kulturalnih razlika.; Imamo različita životna iskustva, ali učimo jedni od drugih.*

Druga razina je prilagodba na različitost (*adaptation*). Na ovoj razini se osoba trudi prilagoditi i prihvatiti viđenje osobe koja je pripadnik neke druge kulture. U mogućnosti je promijeniti vlastitu perspektivu (razmišljanje izvan zadanog kulturalnog konteksta), empatična je te lakše započinje interakcije s osobama drugačijeg kulturalnog podrijetla. Valja naglasiti kako prilagodba na različitost ne znači asimilaciju, jer ne pretpostavlja 'odustajanje' od vlastite kulture i 'stapanje' s novom kulturom. Izjave poput: *Kako bi riješili ovaj nesporazum, trebao bih promijeniti svoj pristup.; Znam da se zbilja trude prilagoditi mojim stilovima pa je pošteno da se nađemo na pola puta.; Pozdravljam ljude iz vlastite kulture i ljude iz druge kulture na drugačije načine uzimajući u obzir kulturalne i razlike i načine na koji se u komunikaciji prenosi poštovanje.; Mogu zadržati svoje vrijednosti i uz to se ponašati na kulturalno prihvatljive načine.; Na studentskim razmjenama, svaki student bi trebao biti u mogućnosti adaptirati se na bar jednu kulturalnu razliku.; Počinjem se osjećati kao da sam član ove kulture.; Što bolje razumijem ovu kulturu, to bolje i učim jezik., ljudima na ovoj razini nisu strane.*

Posljednja razina je integracija različitosti (*integration*). Na ovoj razini je osoba usvojila višestruki kulturalni pogled na svijet što joj omogućava prelaženje s jednostruke perspektive na 'multiperspektivu' odnosno omogućava joj svijet 'očima drugog'. Pojedinaac koji vlada ovom razinom često obavlja ulogu međunarodnog medijatora i/ili ambasadora (usp. Piršl, 2007). Za pojedince na ovoj razini karakteristične su izjave poput: *Iako se ponekad osjećam marginaliziranim u grupama, mogu lako izlaziti i ulaziti u grupe.*; *Dom je svugdje ako znaš dovoljno o tome kako stvari gdje funkcioniraju.*; *Najugodnije se osjećam kada stvaram mostove između razlika u kulturama koje poznajem.*; *U kojojgod situaciji da se nađem, uglavnom ju mogu sagledati iz različitih kulturalnih perspektiva.*; *U interkulturalnom svijetu svatko bi trebao imati interkulturalni 'um'.*; *Uistinu samo rado dio dviju kultura.*

Cilj etnorelativnog pristupa je povećati osobnu svijest svakog pojedinca i učiniti ga interkulturalno osjetljivim kada se nalazi u situacijama s kulturalno drugačijim osobama, a jedna takva sredina je i škola u kojoj se nastavnici susreću s kulturalno drugačijim učenicima ili fakultet na kojemu se studenti susreću s pripadnicima drugačijeg kulturalnog podrijetla. Zbog toga će osim zanimanja za stavove nastavnika i studenata o interkulturalnoj osjetljivosti odnosno potrebi da pojedinac bude otvoren za druge kulture, zanimanje u empirijskom dijelu rada biti usmjereno i na mišljenja studenata o vlastitoj i drugoj (njemačkoj) kulturi te u kojoj mjeri se u njihovim iskazima može utvrditi etnocentrični/etnorelativni pristup.

2.6. Interkulturalni odgoj i obrazovanje

Imajući na umu prethodna poglavlja, valja istaknuti kako je interkulturalni odgoj i obrazovanje temelj za uspostavljanje dobrih odnosa u multikulturalnom društvu. Interkulturalno obrazovanje (a time i odgoj) se može definirati kao teorijski i praktični pristup u osnovi orijentiran na promociju i razvoj interakcije među učenicima raznolikog podrijetla te na znanja o različitim kulturnim, vjerskim i jezičnim tradicijama prisutnim u školama i društvu (usp. Peko i sur., 2009).

Ideja interkulturalizma u obrazovanju (i odgoju) rezultat je potrebe da se multikulturalna društva uredi prema načelima kulturnog pluralizma (međusobnog razumijevanja, tolerancije i dijaloga, doživljaja i prožimanja vlastitih i drugačijih kulturalnih obilježja), univerzalizma (zajednički interesi, uvjerenja i običaji) i socijalnog dijaloga (kulturne posebnosti i zajedničke poveznice) (Hrvatić, 2007). Iako je provedba interkulturalnih načela i promicanje vrijednosti interkulturalizma primjetna u različitim područjima ljudskih djelatnosti, obrazovanje (a time i

školstvo/škola) i dalje ima jednu od značajnijih uloga u tom pogledu (usp. Bedeković, 2012, str. 308). Jedan od zadataka škole trebao bi, dakle, biti promicanje interkulturalnog odgoja i obrazovanja koje će se ogledati u priznavanju razlika i njihovih vrijednosti, modela življenja, simboličkim predodžbama na koje se pozivaju pojedinci i društva u odnosima s drugima i u shvaćanju svijeta (Piršl, 2002).

Prema tome, zadaci interkulturalnog obrazovanja su usvajanje temeljnih znanja, razvoj sposobnosti, vještina i stavova u području interkulturalizma koje će doprinijeti pobuđivanju interesa za druge kulture, prihvaćanju različitosti, refleksiji vlastite kulture, suzbijanju stereotipa i predrasuda, uspješnom prevladavanju konflikata te promociji demokratskih vrijednosti i ljudskih prava (usp. Kostović i Đermanov, 2006, i Jagusch, 2005). Ishodi interkulturalnog obrazovanja bi trebale biti interkulturalne kompetencije svakog učenika.

Vidljivo je da veliku odgovornost za osposobljavanje za interkulturalne odnose i uspješan život u multikulturalnom društvu ima sustav obrazovanja u cjelini, no posebnu pozornost bi trebalo posvetiti sveučilištima, odnosno obrazovanju budućih nastavnika, budući da oni ponajviše rade na odgoju i obrazovanju mladih (usp. Peko i sur., 2009). Stoga bi interkulturalni sadržaji trebali biti uključeni unutar studijskih programa budućih nastavnika (ali i u ostalim područjima ljudske djelatnosti) kako bi stekli interkulturalne kompetencije, a kasnije u svome radu i provodili interkulturalni odgoj i obrazovanje učenika omogućavajući im tako razvoj interkulturalnih kompetencija već od nižih razina odgojno-obrazovnog sustava. Istovremeno je od velike važnosti promišljeno uključenje odgovarajućih didaktičkih rješenja u udžbenike i druge nastavne materijale (Andraka, Petravić, 2007, str. 27).

Međutim, Portera (2008, str. 486-487) navodi da u korištenju koncepta interkulturalnog obrazovanja u teoriji i praksi postoje ograničenja i zamke koje su se ispostavile na temelju iskustva diljem Europe:

- nedovoljno jasno definirani pojmovi mogu predstavljati problem za učitelje i nastavnike jer postoji opasnost da svaku situaciju vezanu uz imigrantsku djecu definiraju kao interkulturalnu
- javljaju se epistemološki i teorijski nedostaci – interkulturalnom obrazovanju nedostaje složenija konceptualizacija, povijesti i iskustva
- terminologija se često koristi nejasno (primjerice termin ‘rasa’ koji nema znanstvene temelje se i dalje često koristi, a može dovesti do predrasuda i diskriminacije)

- ponekad nastavnici ističu samo razlike među kulturama (u prehrani, oblačenju i sl.) koje potom stvaraju stereotipe kod učenika
- javlja se rizik prisile učenika da budu 'ambasadori' svojih kultura odnosno da ih predstavljaju, a o njima nemaju detaljnih saznanja
- može se pojaviti problem ksenofilije odnosno hiper-identifikacije nastavnika s učenikom iz druge kulture
- često se interkulturalno obrazovanje veže isključivo uz migrante ili se počinje koristiti kada se javljaju problemi s učenicima migrantima kao da se radi o pristupu za migrantsku djecu s 'posebnim potrebama'.

Unatoč tome, interkulturalni odgoj i obrazovanje su prema mišljenju Portere (2008) najprikladniji odgovor na izazove globalizacije i kompleksnosti društva. Ono pridonosi razumijevanju razlika u običajima, tradiciji, vjeri i vrijednostima između kultura, prikazuje te razlike kakve u stvarnosti jesu, uspoređuje ih te potiče na dijalog i interakciju.

II. EMPIRIJSKI DIO

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. Problem istraživanja

Problem ovog kvalitativnog istraživanja su stavovi nastavnika njemačkog jezika u osnovnim i srednjim školama i studenata germanistike te njihova upoznatost s pojmovima interkulturalizam, interkulturalna kompetencija i interkulturalna osjetljivost. S obzirom na promjene u društvu 21. stoljeća koje dovode do interakcija između pripadnika različitih kultura na svakodnevnoj bazi, poznavanje drugih kultura, ali i vlastite, interkulturalni dijalog, razvijanje interkulturalnih kompetencija i osjetljivosti postaju nezaobilazni i nužni.

3.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati stavove nastavnika njemačkog jezika i studenata germanistike vezane uz interkulturalizam, interkulturalne kompetencije i interkulturalnu osjetljivost.

3.3. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja su interkulturalne kompetencije i interkulturalna osjetljivost nastavnika njemačkog jezika i studenata germanistike.

3.4. Zadaci istraživanja

3.4.1. Zadaci istraživanja - studenti

- Ispitati utjecaj boravka u inozemstvu na razvoj interkulturalnih kompetencija.
- Ispitati stavove o interkulturalizmu.
- Ispitati zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma.
- Ispitati viđenje studenata za vlastitu kulturu te za njemačku kulturu.
- Ispitati mišljenje o interkulturalnim kompetencijama.

- Ispitati ulogu obrazovanja u pripremljenosti za rad u struci u multikulturalnom društvu.
- Ispitati mišljenje o važnosti interkulturalne osjetljivosti.

3.4.2. Zadaci istraživanja - nastavnici

- Ispitati utjecaj boravka u inozemstvu na razvoj interkulturalnih kompetencija.
- Ispitati shvaćanje pojma interkulturalizam.
- Ispitati zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma za vrijeme fakultetskog obrazovanja.
- Ispitati mišljenje o kompetencijama potrebnim za rad nastavnika u školi današnjice.
- Ispitati mišljenje o kompetencijama učenika koje bi trebali razviti na nastavi njemačkog jezika te ispitati zastupljenost interkulturalne kompetencije u navodima nastavnika.
- Ispitati važnost koju nastavnici pridaju uključivanju interkulturalnih sadržaja u nastavu.
- Ispitati kulturu škole, odnosno ozračje koje vlada prema drugim kulturama.
- Ispitati mogućnost usavršavanja teorijskih i praktičnih znanja nastavnika na temu interkulturalizma.
- Ispitati mišljenje o važnosti interkulturalne osjetljivosti.

3.5. Hipoteze

Postavljene su sljedeće hipoteze:

H1 Nastavnici i studenti posjeduju osnovna znanja o temeljnim karakteristikama interkulturalizma.

H2 Boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan je za razumijevanje njemačke kulture.

H3 Kolegiji na temu interkulturalizma za vrijeme fakultetskog obrazovanja nisu zastupljeni u dovoljnoj mjeri.

H4 Studenti posjeduju osnovna znanja o interkulturalnim kompetencijama koje su potrebne kada su dvije kulture u kontaktu.

H5 Nastavnici veću važnost pridaju razvoju komunikacijske kompetencije kod učenika, a manju važnost razvoju interkulturalne kompetencije.

H6 Nastavnicima nije ponuđeno dovoljno sadržaja za usavršavanje znanja na temu interkulturalizma.

H7 Nastavnici i studenti otvorenost za druge kulture smatraju bitnom.

3.6. Provedba istraživanja

3.6.1. Populacija i uzorak

Istraživanje je provedeno na populaciji nastavnica njemačkog jezika osnovnih i srednjih škola u Velikoj Gorici te na populaciji studenata germanistike Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Osijeku. Način izbora uzorka je bio slučajan. Ispitane su 3 nastavnice osnovnih škola i 1 nastavnica srednje škole s godinama nastavničkog staža od 8 do 41. Također, ispitane su 3 studentice iz Zagreba i 4 studenata iz Osijeka na preddiplomskom i diplomskom studiju germanistike.

3.6.2. Postupci i instrumenti istraživanja

Istraživanje je provedeno pomoću strukturiranog intervjua koji se sastojao od 12 pitanja otvorenog tipa. Pitanja su obuhvaćala osnovne podatke o stavovima nastavnika i studenata vezanih uz interkulturalizam, interkulturalnu kompetenciju i interkulturalnu osjetljivost.

3.6.3. Organizacija i tijek istraživanja

Istraživanje je provedeno u svibnju 2014. godine u osnovnim i srednjim školama u Velikoj Gorici te na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i u Osijeku.

4. REZULTATI

U ovom poglavlju prikazani su rezultati istraživanja. U poglavlju 4.1. su obrađeni i interpretirani podaci dobiveni od studenata, a u poglavlju 4.2. su zatim obrađeni i interpretirani podaci dobiveni od nastavnica.

Prilikom obrade i interpretacije podataka potrebno je naglasiti kako je istraživanje provedeno na malom uzorku te se rezultati istraživanja ne mogu generalizirati. Svrha istraživanja je pružanje pregleda nad trenutnom situacijom po pitanju poznavanja interkulturalizma u školama i na fakultetima, a ne prikazati statistički gledano važne podatke. Rezultati istraživanja također mogu potaknuti daljnja razmišljanja o potrebitosti interkulturalnog obrazovanja na svim razinama sustava odgoja i obrazovanja, a posebice na visokoškolskoj razini.

Sljedeće tablice prikazuju rezultate istraživanja kroz definirane hipoteze na temelju intervjua.

Ispitanica 1	Ispitanica 2	Ispitanica 3	Ispitanica 4	Ispitanica 5	Ispitanica 6	Ispitanik 7	REZULTAT
<p>Smatra da interkulturalizam podrazumijeva priznavanje strane kulture kao svoje, običaja i jezika te da podrazumijeva komunikaciju i inkluziju drugih kultura mimo matične kulture.</p>	<p>Pod pojmom interkulturalizma podrazumijeva dodire, odnosno isprepletene dvaju ili više kultura.</p>	<p>Pod pojmom podrazumijeva a prožimanje dviju ili više kultura u svim njezinim segmentima, od jezika, običaja do sustava vrijednosti.</p>	<p>Shvaća pojam kao odnos između dvaju kultura u smislu sličnosti i razlika, međusobnom prožimanju i razmjeni vrijednosti.</p>	<p>Smatra da je interkulturalizam prožimanje dviju ili više kultura i njihova interakcija.</p>	<p>Interkulturalizam shvaća kao razmjenu kulture, prihvaćanje i shvaćanje druge kulture te poštivanje različitosti.</p>	<p>Smatra da interkulturalizam znači suživot i poštivanje drugih kultura.</p>	<p>Svi ispitanici su se susreli s pojmom interkulturalizma te većina ispitanika navodi neke od temeljnih karakteristika navedenog pojma.</p>
<p>Smatra da je svaki posjet zemlji njemačkog govornog područja nužan jer niti jedna knjiga, predavanje ili pretraživanje interneta ne može nadomjestiti susret sa „živom“ kulturom.</p>	<p>Smatra da je boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan kako bi se dobila prava slika o kulturi.</p>	<p>Smatra da osoba može jako malo naučiti o njemačkoj kulturi tijekom obrazovanja. Stoga odlazak u druge zemlje smatra važnim, jer se može osjetiti i vidjeti kakvi su ljudi i što ih obilježava.</p>	<p>Smatra da boravak u zemlji njemačkog govornog područja nije ključan jer se indirektnim doticajima može dovoljno naučiti o njemačkoj kulturi.</p>	<p>Smatra da nije dovoljno samo učiti o njemačkoj kulturi tijekom obrazovanja jer se izostavljaju neki elementi bez kojih se njemačka kultura ne može razumjeti.</p>	<p>Smatra da boravak u zemlji njemačkog govornog područja nije ključan jer se obrazovanjem može dovoljno naučiti o njemačkoj kulturi.</p>	<p>Smatra da se može mnogo naučiti o drugoj kulturi tijekom obrazovanja, no praksa uvijek nadvlada teoriju te da boravak u inozemstvu pospješuje razumijevanje tuđe kulture.</p>	<p>Većina ispitanika smatra da je boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan za razumijevanje njemačke kulture.</p>

Ispitanica 1	Interkulturalizam se spominje interdisciplinarno u sklopu određenih kolegija koji se nude na odsjeku za germanistiku dok na odsjeku za pedagogiju postoje i zasebni kolegiji koji se bave ovom tematikom.	Ispitanica 2	Navodi kako je na bilo kojeg kolegicu koji su se bavili jezičnim i književnim vezama između Hrvatske i Njemačke.	Ispitanica 3	Navodi kako nije bilo kolegija koji bi se izričito bavili interkulturalizmom, više su to bili interdisciplinarni kolegiji.	Ispitanica 4	Interkulturalizam se spominje interdisciplinarno u sklopu određenih kolegija koji se nude na odsjeku za germanistiku.	Ispitanica 5	Na studijskim grupama se ne nudi mogućnost pohađanja kolegija u sklopu kojih se spominje interkulturalizam.	Ispitanica 6	Na studijskim grupama se ne nudi mogućnost pohađanja kolegija u sklopu kojih se spominje interkulturalizam.	Ispitanik 7	Na studijskim grupama se ne nudi mogućnost pohađanja kolegija u sklopu kojih se spominje interkulturalizam.	REZULTAT	Većini ispitanika se ne nudi mogućnost pohađanja kolegija na temu interkulturalizma, dok se na germanistici interkulturalizam spominje samo interdisciplinarno.	Studenti	Studenti posjeduju osnovna znanja temeljnih karakteristika interkulturalizma.
Ispitanica 1	Smatra da je važno biti interkulturalno osjetljiv.	Ispitanica 2	Smatra interkulturalnu osjetljivost jako bitnom.	Ispitanica 3	Smatra da je otvorenost za sve drugačije važna.	Ispitanica 4	Otvorenost za različite/druge kulture smatra bitnom.	Ispitanica 5	Smatra da je za svaku kulturu od iznimne važnosti da bude otvorena za druge kulture.	Ispitanica 6	Otvorenost za različite/druge kulture smatra bitnom.	Ispitanik 7	Smatra da je otvorenost za druge kulture potrebna svakom društvu koje teži da bude ravnopravno i demokratsko.	REZULTAT	Svi ispitanici otvorenost za druge kulture, odnosno interkulturalnu osjetljivost u osjetljivost smatraju bitnom.	Boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan je za razumijevanje njemačke kulture.	

Ispitanica 1	Ističe poštovanje, prilagodbu, njegovanje posebnosti bez pokušaja asimilacije, učenje jednih od drugih i jedni o drugima, izbjegavanje sukoba svake vrste.	Ispitanica 2	Smatra da bi tolerancija trebala biti na prvom mjestu te navodi izbjegavanje predrasuda te poticanje međusobnog razumijevanja i uvažavanja.	Ispitanica 3	Smatra da bi trebalo izbjegavati stereotipe i da treba biti potpuno otvoren prema novim saznanjima i odbacivanju starih uvjerenja o drugoj kulturi. Također, osoba bi trebala biti zrela, imati komunikacijske vještine, izgrađene osobne stavove, pozitivan odnos prema drugaćijem i biti susretljiv.	Ispitanica 4	Ističe upoznatost s drugom kulturom, izbjegavanje konflikata, smirenost i tolerancija za tuđu neinformiranost i međukulturnu različitost.	Ispitanica 5	Ističe približavanje i upoznavanje nečije kulture i jezika.	Ispitanica 6	Smatra da bi pojedinac trebao biti susretljiv i biti spreman upoznati drugu kulturu.	Ispitanik 7	Ističe poznavanje svoje i tuđe kulture, uviđanje sličnosti i razlika među njima, poznavanje tabua, jezika, običaja i povijesti jedne kulture.	REZULTAT	Većina studenata navodi neke od osnovnih interkulturalnih kompetencija koje su potrebne kada su dvije kulture u kontaktu kako bi kontakti bili uspješni.	Studenti	Kolegiji na temu interkulturalizma za vrijeme fakultetskog obrazovanja nisu zastupljeni u dovoljnoj mjeri.
														Studenti otvorenost za druge kulture smatraju bitnom.			

Ispitanica 1	Ispitanica 2	Ispitanica 3	Ispitanica 4	REZULTAT	Studenti
<p>Asocijacije koje veže uz pojam su <i>zemljopisnost</i>, kultura i civilizacija nekog naroda, globalizacija, jedan svijet.</p>	<p>Smatra da je interkulturalizam međusobno prožimanje različitih kultura, njihova međusobna komunikacija, međusobno druženje pripadnika različitih kultura, poimanje života, običaja i vrijednosti.</p>	<p>Smatra da je interkulturalizam vezan za kulturu naroda, države, zemlje njihove običaje te međusobno miješanje, odnosno presijecanje tih kultura.</p>	<p>Mišljenje o interkulturalizmu temelji na ideji postojanja dviju ili više kultura na jednom prostoru.</p>	<p>Manjina ispitanica je navela neke od osnovnih karakteristika interkulturalizma.</p>	<p>Studenti posjeduju osnovna znanja o interkulturalnim kompetencija-ma koje su potrebne kada su dvije kulture u kontaktu.</p>
<p>Smatra da je boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan za razumijevanje njemačke kulture.</p>	<p>Smatra da boravak u zemlji njemačkog govornog područja nije ključan, ali ipak je bitan.</p>	<p>Smatra da to ovisi o obrazovanju. Ako kultura nije dobro razrađena na nastavi, odlazak u zemlju njemačkog govornog područja je bitan.</p>	<p>Smatra da je odlazak u zemlju njemačkog govornog područja vrlo bitan.</p>	<p>Sve ispitanice boravak u zemlji njemačkog govornog područja smatraju bitnim ukoliko pojedinac želi obogatiti znanje o kulturi.</p>	

Ispitanica 1	Ispitanica 2	Ispitanica 3	Ispitanica 4	REZULTAT	Nastavnice
<p>Smatra da kao studentica nije bila upoznata s pojmom interkulturalizma.</p>	<p>Ne može se sjetiti da se susretala s pojmom interkulturalizma na nekom kolegiju.</p>	<p>Smatra da se nije susretala s tim pojmom i obradom te teme.</p>	<p>Navodi da se nije susretala s pojmom interkulturalizma dok je bila studentica.</p>	<p>Nijednoj ispitanici nije bila ponudena mogućnost pohađanja kolegija na temu interkulturalizma dok su bile studentice.</p>	<p>Nastavnici posjeduju osnovna znanja o temeljnim karakteristikama interkulturalizma.</p>
<p>Smatra da bi na satu njemačkog jezika učenici morali savladati 4 vještine: čitanje, pisanje, slušanje i govorenje te da ih treba učiti toleranciji i lišiti ih predrasuda.</p>	<p>Smatra da bi učenici morali znati slušati profesora i jedni druge, razumijevati, pisati, poznavati gramatiku, snalaziti se u svakodnevnoj komunikaciji.</p>	<p>Smatra da se učenik ponajviše mora znati sporazumijevati.</p>	<p>Bitnim smatra snalaženje u svakodnevnim situacijama, razumijevanje najosnovnijeg i čitanje.</p>	<p>Sve nastavnice veću važnost pridaju razvoju komunikacijske kompetencije.</p>	<p>Boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan je za razumijevanje njemačke kulture.</p>

Ispitanica 2	Smatra da tema interkulturalizma, odnosno kulture općenito nije dovoljno zastupljena.	Ispitanica 3	Smatra da se kulturi/interkulturalizmu na stručnim skupovima i sl. ne pridaje tolika važnost.	Ispitanica 4	Smatra da do sada nije čula o temi interkulturalizam na stručnim usavršavanjima.	REZULTAT	Sve nastavnice su potvrdile da nije ponuđeno dovoljno sadržaja o interkulturalizmu na stručnim usavršavanjima.	Nastavnice	Kolegiji na temu interkulturalizma za vrijeme fakultetskog obrazovanja nisu zastupljeni u dovoljnoj mjeri.	Nastavnici veću važnost pridaju razvoju komunikacijske kompetencije kod učenika, a manju važnost razvoju interkulturalnih kompetencija.
Smatra otvorenost za druge kulture bitnom.	Smatra da je otvorenost za druge kulture važna.	Smatra da je otvorenost za druge kulture bitna.	Sve nastavnice otvorenost za druge kulture smatraju bitnom.							

Ispitanica 1	Smatra da se nedovoljno bave tematikom interkulturalizma.	Smatra otvorenost za druge kulture dosta bitnom.
Nastavnice	Nastavnicima nije ponuđeno dovoljno sadržaja za usavršavanje znanja na temu interkulturalizma.	Nastavnici otvorenost za druge kulture smatraju bitnom.

4.1. Obrada i interpretacija podataka – studenti

Rezultati intervjuiranja studenata i dobiveni podaci su u narednim poglavljima prikazani na temelju postavljenih hipoteza.

4.1.1. Stavovi studenata o interkulturalizmu

Svi studenti su se susreli s pojmom interkulturalizma te je većina ispitanika u svojim odgovorima navela neke od temeljnih odrednica interkulturalizma. Ispitanica 1 smatra da:

Interkulturalizam podrazumijeva priznavanje strane kulture kao svoje, običaja i jezika. Podrazumijeva komunikaciju i inkluziju drugih kultura mimo matične kulture i pojam interkulturalizma je uobičajen za područje Europe, što možemo vidjeti i u sloganu EU „Ujedinjeni u različitosti“.

Ispitanica 3 interkulturalizam opisuje kao:

[...] prožimanje dviju ili više kultura u svim njezinim segmentima, od jezika, običaja do sustava vrijednosti. Super mi je promatrati razlike i sličnosti između kultura. Uzela sam i temu diplomskog rada koja se tiče dviju kultura, hrvatske i njemačke i načina na koji one zajedno funkcioniraju. Mislim da je to područje neiscrpan izvor svakakvih zanimljivosti i novih saznanja. Za mlade generacije je također važno da se interkulturalno obrazuju jer na taj način obogaćuju sebe upoznavajući druge i drugačije.

Ispitanica 4 interkulturalizam shvaća kao „odnos dvaju kultura u smislu sličnosti i razlika, međusobnom prožimanju i razmjeni vrijednosti među dvjema kulturama“. Slično mišljenje dijeli i ispitanica 6 koja navodi da je „interkulturalizam [...] razmjena kulture, prihvaćanje i shvaćanje druge kulture, poštivanje različitosti“, dok ispitanica 5 uz „postojanje dvaju ili više kultura“ na jednom mjestu ističe i „njihovu interakciju“.

Ispitanik 7 u svom odgovoru naglašava pluralitet elemenata, odnosno situaciju suživota između različitih kultura bez međusobne interakcije, odnosa između kultura i sl. što upućuje na multikulturalnu perspektivu sagledavanja problematike:

Išao sam u razred sa 4 Bošnjakinje. Jednog dana nas je katolički vjeroučitelj vodio u džamiju zajedno s njihovim muslimanskim vjeroučiteljem. Za mene interkulturalizam znači suživot i poštivanje drugih kultura kojima ja ne pripadam.

Slično mišljenje iskazuje ispitanica 2 koja pod pojmom interkulturalizma podrazumijeva „dodire, odnosno isprepletenost dvaju ili više kultura“ čime ne ukazuje na skup dinamičkih tokova koji obilježavaju susrete pojedinaca različitog kulturnog podrijetla, a koji su neophodni kako bi se radilo o interkulturalizmu.

Prema tome, temeljne odrednice interkulturalizma koje se mogu naći u odgovorima ispitanika su odnos među različitim kulturama, njihova međusobna interakcija, odnosno komunikacija, međusobno prožimanje i razmjena vrijednosti te poštivanje različitosti. Stoga dobiveni odgovori upućuju na to da većina ispitanih studenata posjeduje osnovno razumijevanje pojma interkulturalizma.

4.1.2. Stavovi studenata o važnosti boravka u zemlji njemačkog govornog područja

Većina studenata smatra da je boravak u Njemačkoj ili u zemlji njemačkog govornog područja vrlo bitan pa čak i nužan za razumijevanje njemačke kulture. Pri tome većina shvaća obrazovanje kao temelj za dobivanje određenih saznanja o kulturi, no ona nisu dovoljna kako bi se pokrio cijeli spektar elemenata koji sačinjavaju njemačku kulturu. Tako ispitanica 1 navodi:

Niti jedna knjiga, predavanje ili pretraživanje interneta ne može nadomjestiti susret sa 'živom' kulturom, ljudima, običajima, građevinama. Sjećam se kako sam neki dan ušla u Goethe institut i pomislila: Ovako miriši Njemačka!

Slično mišljenje o važnosti boravka u kulturi koju želimo upoznati dijeli ispitanica 2 koja navodi:

Mislim da ne mogu [naučiti dovoljno o.a.] ukoliko ne ulože dodatan napor da o njemačkoj kulturi uče i izvan predavaonice. Mislim da se prava slika o nečijoj kulturi dobije tek kada se provede neko vrijeme u njoj. Teoretske rasprave i čitanje članaka s interneta nije isto što i osjetiti djelovanje određenog područja na vlastitoj koži.

Ispitanica 3 smatra da obrazovanje nije dovoljno jer se segmenti iz kulture rijetko obrađuju na način koji bi omogućio učenicima da dobiju bolji uvidu u istu, budući da je naglasak u nastavi stavljen na učenje gramatike i pravopisa:

Mislim da studenti germanistike mogu jako malo naučiti o njemačkoj kulturi tijekom obrazovanja jer se taj dio više-manje ne spominje puno ni u udžbenicima, a nije potenciran ni od strane profesora. Naglasak se uvijek stavlja na gramatiku i pravopis, a manje na zanimljivosti poput kulture, pa je zbog toga učenje njemačkog često učenicima bude jako mrsko. Kao i kod upoznavanja svake kulture, važno je otići u te zemlje i osjetiti i vidjeti kakvi su i što ih obilježava.

Navedenim mišljenjima se pridružuje i ispitanik 7 koji naglašava važnost iskustvenog doživljaja:

Može se mnogo naučiti o drugoj kulturi tijekom obrazovanja, ali ja smatram da praksa uvijek nadvlada teoriju te bi trebalo dati mogućnost da studenti germanistike barem jednom posjete jednu od zemalja u kojima se govori njemački jezik.

Valja istaknuti i da ispitanica 5 koja nikada nije bila u Njemačkoj ističe važnost boravka u zemlji njemačkog govornog područja kako bi se u potpunosti razumjela tuđa kultura i shvatili određeni običaji. O formalnom i neformalnom obrazovanju navodi sljedeće:

Nikako im to [obrazovanje o.a.] ne bi bilo dovoljno. Iz vlastitog iskustva mogu reći, da bez televizije ne bi znala ni upola toliko o njemačkoj kulturi koliko znam. Ono što se nama prezentira na predavanjima se svodi na klasičnu njemačku književnost, jednostavno se izostavljaju neki elementi bez kojih se njemačka kultura jednostavno ne može razumjeti.

Suprotno mišljenje zastupa ispitanica 4 koja smatra da pojedinac može dovoljno naučiti o njemačkoj kulturi ako nije bio u direktnom kontaktu s istom. Pri tome ističe važnost formalnog i neformalnog obrazovanja, ali i postojanje osobnog interesa za kulturne sadržaje:

Vrlo često slušamo teme vezane za njemačku povijest, kulturu, gledamo njemačke filmove...Većina studenata je i živjela u Njemačkoj, pa i od njih možeš čuti iskustva, a i u većini slučajeva predmete vezane za kulturu drže nam njemački lektori.

Slično mišljenje dijeli i ispitanica 6 koja također ističe da dobro strukturirano obrazovanje može dovoljno pridonijeti razumijevanju njemačke kulture:

[...] pohađala sam jedan kolegij Landeskunde Deutschland i mislim da su sve teme vezane za kulturu dobro obrađene.

Uzimajući u obzir da svi ispitanici studenti navode obrazovanje kao vrlo bitnim faktorom za upoznavanje njemačke kulture, dok ga većina ujedno smatra i nedovoljnim za potpuno razumijevanje iste, može se zaključiti da je boravak u Njemačkoj ili u zemlji njemačkog govornog područja bitan za razumijevanje njemačke kulture. Ovo mišljenje se može upotpuniti i navodima o kulturnim sadržajima koji su obrađivani tijekom obrazovnog procesa, a kojih su se ispitanici u danom trenutku mogli prisjetiti. Tako ispitanici navode da su se obrađivale teme poput njemačkog školskog sustava, značajnijih gradova u Njemačkoj, poznatih književnika i glazbenika, suvremene i klasične glazbe i izvođača, filmova, autoindustrije, povijesti, socijalnog tržišnog gospodarstva, običaja za vrijeme blagdana, tekstova o *Oktoberfestu*, zaštiti okoliša, toleranciji i Turcima u Njemačkoj te su se ponekad čitala i literarna djela. Primjetno je da se samo dvije stavke od navedenih mogu direktno povezati s interkulturalnošću, dok ostale teme obuhvaćaju njemačko kulturno naslijeđe. Iako je neosporna važnost svih navedenih tema, nedostatak interkulturalnih sadržaja za vrijeme obrazovanja upućuje na nužnost direktnog kontakta pojedinca s njemačkom kulturom kako bi istu upoznao i na jednoj novoj, interkulturalnoj dimenziji. Dok obrazovanje može postaviti temelje za upoznavanje s određenom kulturom, prema navodima ispitanika ono trenutno nije organizirano tako da bi osoba mogla biti upoznata s nečijom kulturom i s načinom na koji pripadnici te kulture misle, osjećaju i djeluju.

4.1.3. Zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma za vrijeme obrazovanja studenata

Većina studenata smatra da kolegiji koji se bave interkulturalizmom nisu zastupljeni u dovoljnoj mjeri na germanistici te ističu kako se interkulturalizam spominje tek interdisciplinarno u sklopu određenih kolegija.

Ispitanica 1 je u sklopu svoje druge studijske grupe imala priliku pohađati kolegij koji je posvećen tematici interkulturalizma, no ističe „da su predmeti ove tematike vrlo važni, ali [...] da u sklopu ovih kolegija nisu dovoljno razrađeni - previše se naglašava teorija, manje iskustva i relevantnost za primjerice našu državu, budući da je Hrvatska po pitanju interkulturalizma vrlo zatvorena zemlja, što možemo vidjeti na primjeru azilanata i naglašavanju matične kulture“ te smatra „da na ovom fenomenu moramo još poraditi, jer ipak živimo u globalnom svijetu.“

Ostali ispitanici nisu imali mogućnost pohađanja takvih kolegija, no većina ipak ističe nužnost postojanja istih. Ispitanik 7 smatra da bi se uvođenjem takvih kolegija „razbile predrasude i stereotipi koje [studenti] imaju o drugim kulturama“, a ispitanica 5 ističe da bi upoznali „tuđu, u ovom slučaju njemačku kulturu, sa svim svojim 'originalnim', ali i 'tuđim' dijelovima“.

Ispitanica 3 spominje postojanje interdisciplinarnih kolegija te ističe nužnost veće zastupljenosti kolegija koji bi se bavili dubljom analizom kulture nekog naroda:

Ako je kolegij i bio orijentiran na neku kulturu onda se je bavio izričito njom. Takav jedan kolegij sam slušala na početku preddiplomskog studija i bavio se je nizozemskom kulturom, ali opet više politikom i gospodarstvom. Smatram da je kultura nekako najzanimljivija sastavnica nekog naroda, ona najviše govori o narodu, pa i načinu kako se ponašaju prema drugim narodima, tako da je važno uvesti takve kolegije na fakultete kako bi svi mogli upoznati identitet drugih naroda, ali i svojeg o kojem se često malo govori i zna ili smo jednostavno premalo svjesni što sve znamo o vlastitoj kulturi jer smo je usvajali odgojem i obrazovanjem.

Ispitanica 4 uvođenje kolegija na temu interkulturalizma ne smatra neophodnim, „jer učenjem o drugoj kulturi možemo sami uvidjeti prednosti, različitosti druge kulture, prednosti i nedostatke vlastite i to usvojiti, iako to ovisi od osobe do osobe“. Također navodi da je imala mogućnost pohađati kolegije poput *Kultura i civilizacija Njemačke* te *Jezične vježbe* na

kojima se „spominje [...] taj pojam, možda ne izravno, ali samim inzistiranjem na tekstovima na teme poput očuvanja okoliša, istospolnim zajednicama, toleranciji, utječe se na našu kulturu i to se može shvatiti kao neki vid interkulturalizma“. Slično mišljenje dijeli i ispitanica 2 koja navodi kako na germanistici postoje kolegiji „koji se bave jezičnim i književnim vezama između Hrvatske i Njemačke“ te smatra „da su sadržaj i aktualnost kolegija bili skroz na mjestu s obzirom na to da su imali vremena baviti se samo centralnim temama i najistaknutijim ličnostima“.

Većina studenata prepoznaje važnost interkulturalnih sadržaja i iskazuju želju za raspravljanjem o toj problematici, no cjelokupna prisutnost interkulturalnih sadržaja u visokoškolskom obrazovanju je još uvijek nedovoljna i zahtijeva kvalitativni napredak i kvantitativno obogaćivanje nastavnih sadržaja koji bi u većoj mjeri trebali poticati interkulturalni dijalog i razvoj interkulturalne kompetencije.

4.1.4. Stavovi studenata o interkulturalnoj kompetenciji

Svi studenti su u svojim odgovorima naveli riječi ili sintagme koje upućuju na interkulturalnu kompetenciju. Pitanje je bilo koncipirano na način da pretpostavlja susret dvaju kultura, odnosno kontakt dvaju pojedinaca iz različitih kultura te je odgovor trebao biti usmjeren prema kompetencijama koje su pojedincu potrebne u takvom trenutku.

Ispitanica 1 smatra da bi se u takvim kontaktima kulture trebale međusobno poštivati i prilagoditi, a pojedinac bi trebao biti spreman na učenje, stjecanje novih saznanja o tuđoj kulturi, ali i o vlastitoj te bi se trebalo poraditi na izbjegavanju konflikata:

Ako se neka, reći ću „sporedna“ kultura, susretne s matičnom kulturom onda bi trebala poštovati njene posebnosti i pokušati se prilagoditi, a matična kultura bi „sporednoj“ kulturi trebala omogućiti njegovanje njene posebnosti bez pokušaja asimilacije. Trebali bi učiti jedni od drugih i jedni o drugima. U svakom slučaju izbjegavati sukobe svake vrste.

Ispitanica 3 smatra da bi se trebalo izbjegavati prosuđivanje osoba na temelju stereotipa te da bi trebalo biti otvoren za nova saznanja i imati pozitivne stavove prema drugačijem:

Mislim da bi apsolutno trebalo izbjegavati stereotipe i da treba biti potpuno otvoren prema novim saznanjima i odbacivanju starih uvjerenja o drugoj kulturi. Kompetencije koje bih istaknula su zrelost, komunikacijske vještine, izgrađeni osobni stavovi i susretljivost. Važan je taj pozitivan odnos prema

drugačijem, možda dotad nepoznatom jer ako nismo spremi prihvatiti drugu kulturu ili imamo negativan stav već na početku, onda se ni ne isplati dalje truditi upoznavati je.

Ispitanica 6 smatra da bi „pojedinaac trebao biti susretljiv i biti spreman upoznati drugu kulturu“, a ispitanica 4 uz poznavanje druge kulture ističe i smirenost „kako bi tolerirali tuđu neinformiranost i međukulturnu različitost“. Ispitanik 7 također ističe poznavanje tuđe kulture, ali i vlastite, kako bi se upoznale sličnosti i razlike među njima, a uz to bi trebalo poznavati „koji su tabui, stvari o kojima se ne smije olako razgovarati, [...] poznavati jezik, običaje i povijest jedne kulture“. Ispitanica 2 smatra „da bi tolerancija trebala biti na prvom mjestu“ te bi trebalo „izbjegavati predrasude, a poticati međusobno razumijevanje i uvažavanje“. Ispitanica 5 predlaže da bi se „trebala redovito organizirati razna događanja koja bi i običnim građanima, a ne samo studentima pokušala približiti nečiju kulturu i jezik, a ne da se sve svodi na učionice i predavaonice“.

Prema navodima ispitanika, kompetencije koje su potrebne pri susretu dviju različitih kultura, odnosno interkulturalne kompetencije bi bile poštivanje tuđe kulture, spremnost na učenje i upoznavanje druge kulture, komunikacijske vještine, poznavanje vlastite kulture, susretljivost, poznavanje jezika, običaja i povijesti određene kulture, izbjegavanje stereotipa i predrasuda, odbacivanje starih uvjerenja, pozitivan stav prema drugačijem te poticanje međusobnog razumijevanja i uvažavanja, što upućuje na to da ispitani studenti posjeduju osnovna saznanja o potrebnim interkulturalnim kompetencijama prilikom interakcije između pripadnika dviju različitih kultura.

4.1.5. Stavovi studenata o interkulturalnoj osjetljivosti

Svi studenti otvorenost za različite/druge kulture, odnosno interkulturalnu osjetljivost smatraju bitnom. Većina ispitanika pri tome uočava i prepoznaje važnost prihvaćanja i priznavanja vrijednosti kulturno drugačijih osoba, ali i vlastitih vrijednosti.

Tako ispitanica 1 naglasak stavlja na međuljudske odnose i na sposobnost timskog rada:

U današnjem globalnom svijetu, u kojem je od velike važnosti biti fleksibilan i moći funkcionirati i na stranom teritoriju važno je biti i interkulturalno osjetljiv. Kakvim god poslom se bavili, potrebo je raditi na međuljudskim odnosima i radu u timu.

Ispitanica 2 ističe osjetljivost pojedinca ne samo prema kulturno različitim nego prema svim ljudima općenito:

Smatram je jako bitnom iz razloga što se cijeli svijet sastoji od mnoštva različitih kultura, a u današnje vrijeme je mobilnost posebice mladih ljudi jako narasla. Mislim da za interkulturalne odnose vrijedi isto što i za odnose među ljudima iz iste kulture: bez međusobnog uvažavanja i prihvaćanja razlika, nema ni lijepog i mirnog suživota.

Ispitanica 3 ističe važnost otvorenosti za učenje o drugima te komunikaciju i upoznavanje radi boljeg razumijevanja kulturalno drugačijih, ali i nas samih:

Mislim da je otvorenost za sve drugačije važna. Posebno za učenje o drugim kulturama i za suživot s njima. Kako sve u svijetu brzo napreduje, sigurno će se sve više ljudi na radnim mjestima susretati s ljudima iz različitih kultura, pa je važno da ih ne odbacuju već da su otvoreni i za komunikaciju s njima i za upoznavanje njih samih jer će tada uz otkrivanje novog sigurno naučiti ponešto i o sebi.

Ispitanica 4 smatra da je interkulturalna osjetljivost posebice bitna kada se pojedinac susreće s novim, nepoznatim kulturama:

Smatram je bitnom, pogotovo u situacijama kada se napušta Hrvatska i susreću se razno razne kulture s kojima se ne susrećemo tako često u svojoj zemlji.

Ispitanica 5 otvorenost jedne kulture za druge kulture smatra iznimno važnom, no ističe da bi trebale postojati i granice, odnosno da se njeguje vlastita kultura, ali se pri tome i uvažavaju vrijednosti druge kulture:

Mislim da je za svaku kulturu od iznimne važnosti da bude otvorena za druge kulture. Ipak živimo u takvom vremenu, kada u jednoj zemlji ne žive pripadnici samo jednog naroda, nego ljudi iz cijelog svijeta. Ali bi ipak trebale postojati neke granice. Ako se netko odlučio na život u stranoj zemlji, onda treba biti spreman prihvatiti i običaje iste. Ne kažem da se treba izgubiti kulturni identitet, ali nema smisla provoditi neku svoju volju, kao da se i dalje živi u zemlji koju se napustilo. Pri tome mislim na Turke u Njemačkoj.

Ispitanica 6 ističe važnost pozitivnog stava i otvorenost za nove kulture, susrete i izazove:

Mislim da je bitno biti otvoren, jer budućnost nam donosi nove izazove, nove susrete i bitno je imati pozitivan stav prema svemu da bi se dalje napredovalo.

Ispitanik 7 objašnjava kako je otvorenost potrebna jer uklanja strah od nepoznatog:

Otvorenost je potrebna svakom društvu koje teži da bude ravnopravno i demokratski, jer otvorenost uklanja strah, koji društvo može natjerati na grozne stvari.

Imajući na umu da su svi studenti istaknuli važnost interkulturalne osjetljivosti, odnosno otvorenosti za drugu kulturu, valjalo je ispitati njihovo mišljenje o praktičnoj primjeni iste. Stoga se ispitalo njihovo stajalište o potencijalnoj mogućnosti za rad i suživot s pripadnicima drugih kultura u Njemačkoj te njihovo mišljenje o načinu na koji bi kreirali nastavu s učenicima iz različitih kultura ukoliko su ispitanici na nastavničkom smjeru na germanistici.

Ispitanica 1 je na nastavničkom smjeru, a o mogućnosti rada u školi u kojoj postoje učenici iz različitih škola smatra sljedeće:

Rekla bih da nisam još posve 'opremljena' jer mi nedostaje iskustva i prakse. Svakako bih željela raditi usporedbe, stvarati poveznice i razvijati međusobno uvažavanje pri čemu jezik i sporazumijevanje mogu biti jako oruđe.

Ispitanik 7 je također na nastavničkom smjeru. Viziju rada u školi temelji na ideji da unosi interkulturalne elemente u nastavu te potiče zanimanje za druge kulture kod učenika:

Smatram se spremnim, ali još moram mnogo učiti. Ukoliko bi to bilo moguće, rado bih u nastavu uklopio interkulturalne sadržaje. Volio bih da moji učenici postanu tolerantni i odnose se s poštovanjem prema drugim kulturama, a najviše bih volio probuditi u njima zanimanje za druge kulture.

Ostali ispitanici nalaze se na kulturološkom ili prevoditeljskom smjeru te je njihovo pitanje bilo usmjereno na mogućnost rada u struci u Njemačkoj te njihov osjećaj spremnosti i pripremljenosti za suživot, rad i interakciju s pripadnicima iz drugih kultura. Pri tome sve studentice pozitivno reagiraju na postavljeni upit.

Tako ispitanica 4 navodi sljedeće:

Da, u tom kontekstu bih se smatrala dovoljno pripremljenom, jer se smatram dovoljno upoznatom s njemačkom kulturom, a i u svakodnevnom životu sam se susretala s raznim kulturama i smatram da to ne bi trebala biti prepreka za suživot, a pogotovo ne za rad.

Slično mišljenje dijeli i ispitanica 5:

Mislim da bih i u ovome trenutku bila spremna napustiti Hrvatsku za posao u Njemačkoj bez ikakvog premišljanja kako ću se snaći s kolegama i pripadnicima drugih kultura. Ondje smo svi isti, barem bih to voljela vjerovati, da se ne gleda na boju kože, vjeru, političku pripadnost, nego da se jedino cijeni rad, za kojega će netko biti pravedno plaćen.

Ispitanica 3 smatra kako uvijek može dodatno naučiti nešto novo te smatra kako bi ju rad s pripadnicima iz drugih kultura obogatio kao osobu:

Ne bi se osjećala sasvim pripremljeno, ali mislim da su temelji za snalaženje u Njemačkoj ili njemačkom govornom području tu, tako da bih se kroz određeni vremenski period snašla. A rad s ljudima koji pripadaju drugim kulturama bi me dodatno obogatio kao osobu, pa bi se jako veselila takvom radu, bez obzira na zemlju u kojoj bih radila.

Ispitanica 2 svoj život u Njemačkoj i iskustvo rada s Nijemcima navodi kao prednost te smatra kako bi se u takvoj okolini snašla.

Može se zaključiti da su ispitanici spremni na suradnju s ljudima koji su kulturalno različiti od njih, da im susret s drugim kulturama ne predstavlja problem, a budući nastavnici su izrazili mišljenje da bi uklopili interkulturalne sadržaje ukoliko bi to bilo moguće.

Kako su ispitanici na prethodna dva pitanja pozitivno odgovorili, još jedan zanimljiv aspekt koji je valjalo ispitati u sklopu interkulturalne osjetljivosti su razmatranja studenata o hrvatskoj i njemačkoj kulturi, odnosno temelje li svoje stavove o drugoj kulturi na etnocentričnom ili etnorelativnom pristupu.

Ispitanica 1 pri donošenju stava o drugim kulturama smatra da prednjači vlastito iskustvo, no i da mediji imaju utjecaja na stvaranje slike o određenoj kulturi, a Hrvate i Nijemce posebice povezuje zajednička povijest. O hrvatskoj kulturi navodi sljedeće:

Kulture su na nekim područjima jako slične, ako uzmemo u obzir građevine i sjeverni dio Hrvatske jer smo dugo bili pod austrijskom vlasti u prošlosti, što se osjeti i u hrvatskom jeziku koji je bogat germanizmima. Što se tiče mentaliteta, tu smo veoma različiti. Iz vlastitog iskustva bih rekla da su Hrvati sličniji

Talijanima, dakle mediteranskim zemljama, iznimka su gastarbajteri koji su „pokupili“ dio njemačkog mentaliteta i običaja,

dok o njemačkoj kulturi navodi:

Neki bi rekli da je ovo što ću sada reći klišej, ali njemačka kultura je bogata. Njemački jezik je do 1. svjetskog rata bio lingua franca, na njemačkom jeziku pisana su najveća djela svjetske književnosti, glazbe pa i znanosti, a tko poželi pročitati originale trebao bi poznavati njemački jezik. Nijemci su radišan narod, inspirativan i otvoren. Ne bih rekla da su uštogljeni jer moja vlastita iskustva govore suprotno. Mogu reći da sam u Njemačkoj upoznala neke od najdivnijih ljudi koje poznajem. Pošteni su, poštuju nečiji rad i cijene ga, što kod nas nije uvijek slučaj. Priznati nečiji trud je korak do priznavanja njegove posebnosti kao pojedinca.

Ispitanica 2 smatra da vlastita pozitivna i negativna iskustva utječu na stvaranje dojmova o kulturi te da treba uspoređivati kulture s vlastitom kulturom i njezinim prednostima i nedostacima. Hrvatsku kulturu doživljava:

[...] da je opuštenija od njemačke, što može biti kako pozitivno tako i negativno,

a:

Njemačka kultura mi je uvijek nekako djelovala "uređeno". Ali istovremeno i distancirano. Mislim da ima istine u izjavi da je to kultura pjesnika i mislioca.

Ispitanica 3 navodi kako sve što osoba pročita ili vidi utječe na donošenje određenih stavova o drugoj kulturi. Pri tome treba stavove stvarati na vlastitim dojmovima i izbjegavati prisvajati tuđa mišljenja, jer smatra da se tako najčešće stvaraju stereotipi o određenom narodu. Na upit za mišljenje o hrvatskoj kulturi odgovara sljedeće:

Osvrnula bih se tu na karakteristike ljudi. Primjerice, Hrvati su puno više skloni uživanju, kako u poslu tako i na privatnom planu. Jedva čekaju da im se posloži koji produženi vikend, a ako se on sam ne posloži, sami će si ga napraviti. Poslovne sastanke sve više provodimo na kavama. Općenito su odlasci na kave postali tipični za Hrvate, pa su kafići puni bez obzira radi li se o radnom danu ili vikendu. Smatram da su Hrvati inače vrijedan narod, radišan, ali ipak čekaju šansu da malo „šmugnu“ s posla. Čini mi se da nismo

dovoljno organizirani, da ne volimo raditi po planu, već kako dođe, pa nam se to, nažalost, odražava i na gospodarstvo. Ali jako smo gostoljubivi, gosti se ne trebaju najavljivati, uvijek su dobrodošli i uvijek ćemo im ponuditi svime što imamo u kući, mislim da nam je to velika prednost i da nas po tome druge kulture često prepoznaju, pogotovo zapadne. Zanimljivi su mi hrvatski gastarbajteri, kad su u Njemačkoj sasvim su prilagođeni, ponašaju se prema pravilima, voze po ograničenju, ne bacaju smeće uokolo itd., a kada dođu na godišnji doma, onda je sve dopušteno. Nije im problem izgraditi koji dio kuće ilegalno, što si u Njemačkoj sigurno nikada ne bi dopustili,

a o njemačkoj kulturi smatra:

S obzirom na Hrvate Nijemci su apsolutno organizirani i vrijedni, ko mravi. Rekla bih da oni više žive za svoj posao, ali opet, oni su i dobro plaćeni za ono što rade, pa nije teško biti zadovoljan i truditi se na poslu. Čini mi se da se ne znaju baš opustiti, njihov godišnji odmor je nekako isto sav organiziran, nema nekih iznenađenja, nema spontanosti. Općenito mislim da su nekako hladniji kako ih doživljava i cijeli svijet jer ne odaju puno privatnih stvari drugima. Mislim da kod njih baš trebaš „zaraditi“ ulaznicu u privatnu sferu njihovog života, dok se Hrvati mogu prvi puta vidjeti na ulici i već će sjesti na kavu i pričati o svemu.

Ispitanica 4 dojmove o drugim kulturama stječe kroz interakciju, susrete i druženje s pripadnicima drugih kultura, kroz promatranje međuljudskih odnosa, gledanje filmova i slušanje glazbe. Za hrvatsku kulturu smatra:

[...] da je naša kultura dosta tradicionalna, da smo sačuvali stare vrijednosti poput obitelji i društva, da smo gostoljubivi, ali da smo još jednim dijelom netolerantni prema različitostima.

S druge strane Nijemce doživljavam kao tolerantniju naciju, ali opet dosta rezerviranu. Toleriraju se različitosti, kao npr. istospolne zajednice, ali opet empatija prema starijim ljudima je mnogo manja nego u hrvatskoj kulturi. Nijemci također vrednuju pravila i pridržavaju ih se mnogo više nego Hrvati.

Ispitanica 5 smatra da na stvaranje slike o određenoj kulturi veliku ulogu igraju stereotipi, a na pojedincu je da odluči hoće li slijepo vjerovati u te stereotipe ili će drugoj kulturi dati priliku da dokaže da su stereotipi netočni. Za nju je hrvatska kultura:

Spoj nekadašnjeg osmanskog mentaliteta, posljedica komunizma i ratnog profiterstva, zajedno s prekrasnom secesijskom arhitekturom i raznolikom klimom,

dok Njemačka:

[...] ima iznimno bogatu povijest, u posljednje je vrijeme doživljavam kao modernu. Njemačka je otvorena prema cijelom svijetu, nema tema o kojima se ne može raspravljati, dok je u Hrvatskoj drukčija priča.

Ispitanica 6 smatra da međuljudski odnosi igraju ključnu ulogu pri donošenju stava o drugoj kulturi. O hrvatskoj kulturi navodi sljedeće:

Naša kultura, povijesno gledano imamo dosta knjiga, ostataka, djela koja mogu posvjedočiti našem razvitku kroz povijest. Bontonski gledano rekla bih da i baš nismo kulturni, premalo ljude se školuje, premalo ljudi odlazi na fakultet,

a njemačku kulturu doživljava:

Jednom riječju opisala bih je hladnom, općenito Nijemci su po meni hladni ljudi, nekako bezosjećajni, čak i hladna srca.

Ispitanik 7 smatra da na stvaranje dojmova o drugoj kulturi utječu priče od roditelja, baka i djedova koje su pune pozitivnih stereotipa o Nijemcima, ali i negativnih, no njih smatra netočnima. Nadalje, mediji donose samo površnu sliku o Njemačkoj te smatra da upoznavanje pripadnika drugih kultura odnosno Nijemaca može doprinijeti stvaranju slike o tome kakva je kultura zapravo. Za hrvatsku kulturu smatra:

Naša kultura ne drži toliko do propisa, konzervativnija je od njemačke, no ljudi su solidarniji i teže više upoznati jedan drugoga,

a za Nijemce navodi:

Oni su složan narod, jako drže do propisa. Čini mi se da kako godine prolaze, postaju sve otvoreniji prema drugim narodima s kojima žive.

Primjetno je da većina studenata njemačku kulturu promatra u odnosu na vlastitu kulturu, s razine preokretanja kulturalnih razlika (*reversal*), odnosno etnocentričnog stajališta, jer je većina studenata razvila pozitivniji stav prema njemačkoj kulturi, dok u vlastitoj kulturi pronalaze mnogo 'nedostataka'. Također, odgovori su naginjali ka stereotipnom prikazivanju kulture, odnosno hrvatska kultura se smatra konzervativnom i zatvorenom, dok je njemačka kultura moderna, otvorena i hladna. Bennett (2011) navodi kako se navođenje stereotipa u

viđenjima određene kulture može objasniti nedostatkom ciljanih mjera za razvoj interkulturalne kompetencije što dovodi do stvaranja nepotpune slike o nekoj kulturi, iako želja za upoznavanje drugih kultura postoji. Takvo objašnjenje se čini primjerenim i u ovom slučaju.

Iako je ovo mjerenje interkulturalne osjetljivosti putem intervjua samo površno, pružilo je zanimljiv uvid u stavove studenata o njemačkoj i hrvatskoj kulturi te u mišljenje o tome što doprinosi i utječe na to da pripadnike drugih kultura 'automatski' procijenimo i stvorimo sliku o određenoj kulturi.

4.2. Obrada i interpretacija podataka – nastavnice

Rezultati intervjuiranja nastavnica i dobiveni podaci su u narednim poglavljima prikazani na temelju postavljenih hipoteza.

4.2.1. Stavovi nastavnica o interkulturalizmu

Manjina nastavnica je navela neke od osnovnih karakteristika interkulturalizma, dok je većina ponudila osnovne karakteristike multikulturalizma čime nije potvrđena hipoteza H1. To se može objasniti činjenicom da sve ispitanice navode kako nisu imale priliku susretati se s pojmom interkulturalizma. Zbog toga su sve nastavnice prvotno bile zbunjene pitanjem o interkulturalizmu te su navele asocijacije i predodžbe koje vezuju uz navedeni pojam.

Ispitanica 1 navodi:

Uopće ne znam, ne znam točno na što mislite. Asocijacije na taj pojam su zemljoznanstvo, kultura i civilizacija nekog naroda kroz zemlju u kojoj živi, u gradovima, zemljama u koje putuje, globalizacija, jedan svijet.

Također je i ispitanica 2 prvotno bila zbunjena pitanjem, no naposljetku je navela osnovne karakteristike interkulturalizma:

Ne znam što bih uopće pod tim razumijevala... Znači nekakvo međusobno prožimanje različitih kultura, njihova komunikacija međusobna, onda međusobno druženje pripadnika različitih kultura, poimanje života, običaja, vrijednosti i tako.

Ispitanica 3 objašnjava kako je za nju interkulturalizam vezan „u svakom slučaju za kulturu određenog naroda, države, zemlje dakle njihovi nekakvi običaji. Kulture se međusobno na neki način miješaju, presijecaju“.

Ispitanica 4 svoje viđenje interkulturalizma temelji na ideju postojanja dviju ili više kultura na jednom prostoru, a pojašnjava kroz primjer:

Ja sam jedino kada sam u Berlinu bila onda sam vidjela da recimo da ima puno Turaka i da usred Berlina postoje škole koje imaju jednog učenika Nijemca, a ostali su Turci. I nisu baš roditelji tog djeteta bili zadovoljni i htjeli su dijete maknuti iz škole. To sam primijetila. Ljudi koji dolaze iz drugih zemalja bi trebali prihvatiti kulturu onoga gdje sad žive. Jer oni donošaju svoju

i to možda malo izaziva i revolt kod domaćih. Ali to je svuda, nije to samo u Njemačkoj.

Primjetno je da ispitanicama interkulturalizam predstavlja nedovoljno razrađen i razjašnjen koncept. U osnovi imaju predodžbu o temeljnim idejama interkulturalizma, no nedovoljno se susreću s navedenim pojmom kako bi ga u potpunosti razumjele i mogle smjestiti u odgojno-obrazovni kontekst. Ispitanica 4 nakon pojašnjenja značenja pojma interkulturalizma objašnjava kako u školi u kojoj radi nema previše kulturalno različitih učenika pa zbog toga oni taj koncept ne mogu ni primjenjivati. Može se primijetiti kako je problem koji je naveo Portera (2008), da se interkulturalizam smatra pristupom koji se primjenjuje samo za manjine i migrante, prisutan i u našoj školskoj praksi.

4.2.2. Stavovi nastavnica o važnosti boravka u zemlji njemačkog govornog područja

Sve nastavnice smatraju da je boravak u zemlji njemačkog govornog područja bitan za razumijevanje njemačke kulture, no neke nastavnice ističu kako nije ključan ukoliko je tema kulture dovoljno dobro obrađena tijekom obrazovanja pojedinca. Pri tome valja naglasiti da nijedna nastavnica nije živjela u Njemačkoj, ali su sve povremeno boravile u zemlji njemačkog govornog područja i to najviše na mjesec dana.

Ispitanica 1 u potpunosti podržava ideju boravka u zemlji njemačkog govornog područja s ciljem boljeg razumijevanja njemačke kulture i objašnjava:

Pa ipak to [kulturu] moramo doživjeti na prostoru zemlje u kojoj boravimo kao stranci.

Tom mišljenju se priključuje i ispitanica 4:

Mora otići u Njemačku, svakako ju posjetiti. Imat će puno više [koristi o.a.] od takvog posjeta svakako.

Ispitanica 2 navodi da odlazak u zemlju njemačkog govornog područja nije ključan za razumijevanje njemačke kulture, ali smatra da svakako može pridonijeti boljem razumijevanju iste ukoliko je pojedinac u mogućnosti:

Pa smatram da ako dovoljno interesa za njemačku kulturu postoji da može naravno naučiti dovoljno, ali u svakom slučaju bolje da je bio tamo i da je direktno na licu mjesta vidio sad to o čemu je učio i zanimao se, ali mislim da nije nužno da bi morao ići u stranu zemlju, ali kažem... podržavam to.

Slično mišljenje dijeli i ispitanica 3:

Ovisi koliko se tako nešto obrađuje tijekom njegovog obrazovanja. Ako mogu govoriti iz svog osobnog iskustva, budući da držimo izbornu nastavu, to je malo teže izvedivo. Onda smatram da bi bilo poželjno da djeca i mladi željni poznavanja različitih kultura provedu neko vrijeme i vani, ako su u mogućnosti za to.

Prema tome, može se sumirati da nastavnice smatraju da ukoliko u nastavu njemačkog jezika nije uneseno dovoljno interkulturalnih sadržaja, učenik bi trebao posjetiti zemlju njemačkog govornog područja ako želi na interkulturalnoj razini upoznati njemačku kulturu te svakako ako želi bolje razumjeti istu.

4.2.3. Zastupljenost kolegija na temu interkulturalizma za vrijeme obrazovanja nastavnica

Sve ispitanice su navele kako se tijekom svog fakultetskog obrazovanja nisu susrele s pojmom interkulturalizma te da im nisu bili ponuđeni kolegiji koji bi obrađivali navedeni pojam.

Ispitanica 1 navodi kako nije bila upoznata s pojmom interkulturalizma dok je studirala:

Mislim da je taj pojam koji je ovako sada nedavno u praksi sam ga, mislim dotaknuli smo se kroz rad. Ali mislim da mi kao studenti jako malo smo to doživjeli od naših profesora, da su nam... jedino kroz strane lektore koji jesu nešto, da kažem tako nam najavljivali, ali mislim ne. Ne mogu reći da sam bila kao studentica upoznata s tim pojmom.

Ispitanica 2 se prisjeća kolegija koji su obrađivali njemačku književnost kao jedan segment kulture, ali se ne može sjetiti da se i pojam interkulturalizma spominjao u sklopu određenih kolegija za vrijeme njezinog fakultetskog obrazovanja:

Kultura je bila što se tiče nekih predmeta, sad... književnost, ali to je bilo u sklopu njemačke književnosti 18., 19., 20. stoljeća. Sad... ne mogu se sad sjetiti baš konkretno tog pojma, evo iskreno... davno je to bilo.

Slično mišljenje dijeli i ispitanica 3:

Slabo. Kultura općenito - književnost i u principu to je to. Samu kulturu po sebi, znači civilizaciju ne.

Valja istaknuti i kako na pitanje bi li im mogućnost da su imale priliku slušati kolegije na temu interkulturalizma za vrijeme svog obrazovanja pomogla u današnjem radu, većina ispitanica navodi kako ne vjeruje da bi utjecaj takvih kolegija na njihov rad bio signifikantan. Razlog tome bi mogla biti nedovoljna upoznatost sa značenjima bitne terminologije vezane uz ovu temu te nemogućnosti smještanja apstraktnih pojmova u odgojno-obrazovni kontekst.

Ispitanica 2 objašnjava:

Pa mislim da to sad ne bi imalo toliko veze jer smo mi više bazirani na podučavanje te djece do 14 godine. Ono koliko ja znam o njemačkoj kulturi mislim da je to sasvim dovoljno da bi ja njima prenijela recimo i da bi ih susrela s tom kulturom. Mi se trudimo. A mi smo baš sad bili s djecom na jednom izletu u Austriji u Klagenfurtu u Minimundusu, ma da nije to sad nešto posebno što bi bilo duže, da bi se djeca duže susretala, no bar su djeca nekakav dojam stekli u jednodnevnom izletu o nekakvoj drukčijoj kulturi nego što je naša. Eto, pa se trudimo da djeci na neke načine to, evo...

Ispitanica 3 i ispitanica 4 se slažu oko mišljenja da se u osnovnoškolskim udžbenicima dovoljno obrađuje njemačka kultura. Ispitanica 4 navodi:

Pa udžbenici su većinom, ovi za osnovnu školu, imaju nešto o tome kao što sad ima više znati, više čitati, ima o tim kulturama koje žive u Njemačkoj. Sad ima, ali to je bilo i u ondašnjim udžbenicima koji su sada već 3. put promijenjeni.

Ispitanica 1 smatra kako stari udžbenici u srednjoj školi imaju malo interkulturalnog sadržaja te bi trebalo uvoditi više takvih sadržaja:

[...] recimo stari udžbenici po kojima mi još radimo jako malo imaju tako nešto. I mi kao nastavnici svi ovako teško odgovaramo na to pitanje, a već novi udžbenici su tako strukturirani, i moderniji.

Mislim da bi trebalo. Jasno da bi trebalo i malo čuti na stručnim usavršavanjima o tim stvarima, što mi i ne čujemo baš.

4.2.4. Stavovi nastavnica o potrebnim (interkulturalnim) kompetencijama učenika

Sve nastavnice u svojim odgovorima veću važnost pridaju razvoju komunikacijske kompetencije kod učenika, dok su interkulturalne kompetencije ostale gotovo zanemarene. Također je primjetno da sve nastavnice navode slične odgovore, odnosno orijentirane su na korisnost nastave i primjenjivost naučenog u svakodnevnim situacijama.

Tako ispitanica 1 ističe važnost svladavanja 4 vještina (čitanje, pisanje, slušanje, govor) te snalaženje u svakodnevnim situacijama:

Ovako, na satu njemačkog jezika učimo djecu... moraju savladati 4 vještine: čitanje, pisanje, slušanje i govorenje i oni bi trebali imati sve te kompetencije. I ono što mi je cilj - da ga osposobim za jednu normalnu govornu komunikaciju [...]. Ne treba on voditi nekakav velik razgovor, nego da se on može snaći u svakodnevnim situacijama i tako i radimo, da se može snaći kada dođe u trgovinu, kada dođe na aerodrom, kada dođe u banku, kada dođe u poštu... i da recimo putem svih komunikacija, dakle ako treba nekome poslati mail da zna nekoliko rečenica i reći o sebi... ta faza govor je ta zadnja faza koju vrlo teško dobijete.

Slično mišljenje dijeli i ispitanica 2 s tim da naglašava razumijevanje te da bi učenici trebali znati slušati, ne samo profesora, nego i jedni druge:

Prije svega, evo, generalno nevezano za njemački jezik, slušanje, ne samo profesora nego i međusobno jedni druge, a kompetencije što se tiču njemačkog jezika znači imati neke sposobnosti razumijevanja nekih od najosnovnijih stvari koje se obrađuju u osnovnoj školi, na osnovi barem razumijevanja ako ne već na osnovi komunikacije, nekakva svakodnevna komunikacija - odlazak u supermarket, odlazak u trgovinu, odlazak u knjižnicu, negdje gdje bi se trebao sporazumjeti na toj najosnovnijoj razini. Znači kompetencije pravopisa, [...] onda kompetencija razumijevanje, pisanje, gramatika eto, sad manje-više... Bitnije mi je nekako da razumiju nego da mi gramatički to nešto točno iskažu, jer znači na prvom mjestu mi je razumijevanje. To se danas recimo i kod natjecanja u županijskim, državnim... na prvom mjestu je to razumijevanje pa onda se nadograđuje s gramatikom i pravopisom i tako.

Ispitanica 4 objašnjava:

Trebao bi ono što je učio kroz 5 godina, ako je učio, da se zna snaći, [...] ne bi se smio izgubiti u svakom slučaju. [...] I to recimo, [...], morao bi razumjeti najosnovnije, čitati u svakom slučaju sve tekstove treba.

Ispitanica 3 također smatra da je sporazumijevanje na prvom mjestu te nadodaje:

Ali opet razlika je u tome koliko dijete ima sati njemačkog tjedno. Postoje tri sata tjedno, postoje dva sata tjedno, izborna je nastava u igri, al ovo nije ništa. U dva sata jako malo možete s njima napraviti da to bude kvalitetno i da oni nešto iz toga izvuku.

Primjetno je da su ispitanice više orijentirane razvoju 'praktičnih' kompetencija, onima za koje znaju da bi učenicima mogle zatrebati u svakodnevnim životnim situacijama. Iz odgovora ispitanice 2 i ispitanice 3 se dijelom može zaključiti i zašto je situacija takva. Ispitanica 2 spominje kako se na natjecanjima od učenika zahtjeva razumijevanje jezika, u ovom slučaju njemačkog, pa onda poznavanje gramatike i pravopisa. Vidljivo je da interkulturalne kompetencije u ovom kontekstu nisu 'poželjne', jer se ne mogu mjeriti, ocijeniti te se ne može prepoznati njihova konkretna namjena odnosno funkcija. Također, ispitanica 3 navodi kako je teško s malim brojem sati dodavati određene sadržaje koji nisu u planu i programu. To potvrđuje i odgovor ispitanice 4:

Mi to ne radimo baš tako duboko da oni sad osjete tu neku kulturu koju bi trebali, to je ipak mislim neki viši nivo, ne možemo mi sa 70 sati godišnje postići nešto jako puno, mi čak imamo neke tekstove koji govore i o strancima u Njemačkoj da oni vide recimo kako stranci žive, iskustva njihova, tako da djeca dožive to, kako se prema Turcima ponašaju, pa tu kulturu, što i kako. Ali mislim da djeca... ne čude se uopće tim stvarima. Vjerojatno imaju, sigurno već znaju nešto od tome. Ali više od toga nemamo, nemamo tako neke tekstove, a nemam niti priliku dotaknuti se takvih nekakvih velikih različitosti, razumijete, jer ja... podučavanje jezika je radite na vokabularu, na gramatičkim strukturama, znači gramatičke strukture i leksik i sad dobiti... govorimo o toleranciji, o predrasudama, govorimo i o različitostima ljudi koji žive u Njemačkoj, ali to je vrlo malo, to je jedan mali osvrt, to nije što vi mislite da mi imamo neke interkulturalizme da se sve puši iz razreda. Mi nažalost ne stignemo pogledati

nikakav film, prema planu i programu takve stvari niti nemamo. Ja sam znala učenike i nagovoriti da odemo u Goethe institut, da nešto pogledamo. Oni su vam nezainteresirani, oni ništa neće ako ne dobiju ocjenu iz toga. Tako da... ne znam kad će to kod nas onako... zaživjeti.

Uz to, nijedna ispitanica nije u potpunosti upoznata s konceptom interkulturalnih kompetencija, odnosno ne znaju što bi točno pod time trebalo podrazumijevati i kako bi iste trebalo razvijati kod učenika. Ispitanica 3 tako navodi:

Interkulturalne kompetencije kod učenika... da on bude otvoren za sve, da sve prihvaća što mu se, novo što upoznaje, ne znam uopće konkretno što bi to, što bi se očekivalo. [...] Uopće nam nije naglasak na tome, ne bavimo se time.

Imajući na umu da ispitanice nisu u potpunosti upoznate s pojmom interkulturalnih kompetencija i razvojem istih kod učenika, zanimanje je bilo usmjereno i na način na koji nastavnice u tom slučaju predočavaju njemačku kulturu učenicima.

U odgovoru ispitanice 1 može se pronaći jedna od osobina interkulturalno kompetentnog nastavnika (prema Hrvatić i Piršl, 2007), a to je učenje antipredrasudnih stavova:

Ja djecu ne učim recimo da imaju neke predrasude, ne smiju imati predrasude. Čak i naši udžbenici imaju jako puno građanskog odgoja, koji je kao sada tek došao, međutim udžbenici iz njemačkog, noviji udžbenici uče djecu toleranciji i ne imati predrasude... jer zašto, mislim da to su sve stereotipi koje smo mi napravili od nekih tako da... Ja sam maksimalno za to da djecu treba učiti toleranciji bez obzira što je netko čuo da su Nijemci ovakvi, Francuzi onakvi, što, onda samo mi valjamo? Ne smijemo to djecu... Moramo učiti djecu da smo svi jednaki.

Ispitanica 2 poučavanje o kulturi temelji na sadržaju koji se nalazi u udžbenicima:

Pa slabo vam se ta kultura inače u osnovnim školama obrađuje, imamo nekakve znanstvenike, kao dio lekcije koja je za naprednije učenike koju samo ako se stigne napraviti, bilo je nešto o izumiteljima, nema toliko... ima u 8. razredu zapravo o njemačkim poznatim cestama, vinska cesta i tako nešto slično, znači o tom Minimundusu, to je Austrija, o Švicarskoj ima, e da, to mi je lekcija draga, tu rado obrađujem, znači nekakav ustroj Švicarske kao države i njene značajke tipa turizam, proizvodnja sira, satova, čokolade i tako. Znači tipične stvari. Nema toga puno, ali eto nađe se u višim razredima.

Ispitanica 4 uz obradu kulturnih sadržaja iz udžbenika navodi i:

Ja njima recimo lijepo ponašanje. Ja njima o tome govorim, uvijek kažem kada uđeš u trgovinu, bilo u Austriji bilo u Njemačkoj, prodavač će ti odmah odgovoriti, pozdravit će te, još nisi ni stupio unutra. Lijepo će se obratiti prema tebi, to kod nas nije bio slučaj, sad se počelo više to zato jer su došli strani lancii pa i oni sad to rade isto jer su im tako rekli njihovi vlasnici, da se mora tako ponašati, a kod nas nije bio tako običaj. Drugo ponašanje je zahvalnost i lijepo pitati da to Nijemci jako do toga drže, to tako ih učimo, što bi njima zapravo odgovaralo, što oni bi morali znati kad izađu iz osnovne škole.

Pozornost je većinom usmjerena na kulturnu baštinu zemalja njemačkog govornog područja, a što se konkretno obrađuje, ovisi o udžbeniku koji je u uporabi. Smatraju da je dublja analiza kulture zastupljenija u srednjim školama. Ispitanica 4 tako smatra da „je u redu da se u udžbenicima spomene nešto o drugim kulturama, to bi trebalo, a najvažnije je to u srednjim školama kada oni mogu razumijevati stvari u svijetu“ te i ispitanica 2 smatra kako se tekstovi o toleranciji i sl. „vjerojatno u srednjoj školi“ obrađuju.

Kako bi se dobio dublji uvid u problematiku neunošenja interkulturalnih sadržaja u nastavu, valjalo je i ispitati koje kompetencije se prema mišljenju ispitanica očekuju od nastavnika za rad u školi današnjice te je posebno zanimanje bilo usmjereno pojavljivanju interkulturalnih kompetencija nastavnika u njihovim odgovorima. Pokazalo se da sve nastavnice dijele identično mišljenje, odnosno da se 'izazovi' u nastavi tj. očekivanja od samih nastavnika nisu znatno promijenila, da nastava mora biti dinamična te većina ispitanica smatra da bi se trebala koristiti tehnologija, no nijedna nastavnica nije direktno spomenula bitnost interkulturalne kompetencije, iako se u prethodnim odgovorima može naslutiti da im 'nesvjesno' pridaju važnost.

Ispitanica 1 tako ističe:

Ono što najviše nam sada treba to je kako učenika motivirati da onaj sadržaj koji ja njemu, u nastavnoj jedinici koju ja sad na satu obrađujem, njemu napravim zanimljivim i da držim 45 minuta motivaciju. To je jako teško. Ove današnje generacije... Prvo, manje mogu napraviti nego što sam napravila nekada, imaju manju koncentraciju, na satu mora biti jako puno aktivnosti, ne može biti pasivan sat, jer nitko vas ništa ne prati, oni moraju biti 45 min

zaposleni i uključeni u nastavu, dakle nema moje pričanje ex katedra [...] Ja dosta koristim i tehnologiju na nastavi i to ne znači da ja napravim pp prezentaciju pa ja njima to puštam na satu i to je tako. Ne, nego oni isto aktivno sudjeluju, navodim ih često da sami zaključuju koliko god mogu, međutim ono što trebaju imati sad [nastavnici]- oboružati se sa strpljenjem da ono malo što sam naumila da uspijem i da ih uspijem naučiti, a to je dosta, moram priznati, teško danas. Mislim da je teško uspjeti i ako mi učenik nauči jednu riječ na mom satu, to je uspjeh [...].

Ispitanica 2 dijeli slično mišljenje:

Sad se više koriste ti nekakvi mediji kao što su ne znam Internet, Facebook i djeca se rađaju s tim kompjuterom među prstima, takoreći, i oni su više možda zainteresirani za nekakvu dinamičniju nastavu, za nastavu koja bi odgovarala njihovom sadašnjem poimanju svijeta. Oni nisu statična, s jedne strane jesu statična jer su za tim kompjuterom, s druge strane to što za kompjuterom se stalno nešto dešava i stalno nekakve nove informacije pršte, i sada je već informacija stara jedan dan prestara i ne znam, djeca jesu možda malo zahtjevnija i njima bi dobro došla ta nekakva nastava koja bi bila dinamičnija nego što mi recimo predajemo. Ja sam toga svjesna, mislim da smo mi svi toga svjesni, ali eto moramo se ...još se nekako držimo tih tradicionalnih oblika poučavanja [smijeh].

Ispitanica 3 smatra da je bitno povlačiti paralele s osobnim iskustvom, odnosno s primjerima iz svakodnevnog života:

To je jako posebno pitanje, kakav bi nastavnik trebao biti. Puno se toga promijenilo od prije dok smo mi bili djeca i sada kad smo mi u toj ulozi.

Nastava bi svakako trebala biti dinamičnija. I trebalo bi povući možda paralelu na neko osobno iskustvo. To se sviđa djeci kada malo sebe uneseš i to i njima je lakše kada ih na taj način pitaš, možda nešto da ti povežu paralelu između teksta i njih osobno, naravno na teme koje su privlačne i poznatije.

Ispitanica 4 naglašava dijalog između nastavnika i učenika:

U jeziku vam je potrebna živost na satu, u svakom slučaju. Monotono čitanje, prevođenje - to ne. Nekako moraš baš na dijalog između nastavnika i djeteta i to izvučeno iz teksta koji obrađuješ.

Izostanak direktnog spominjanja interkulturalne kompetencije može se povezati s odgovorima koje su ispitanice dale na pitanje o interkulturalnim kompetencijama učenika gdje je zbog nejasnoće samog pojma izostalo i njihovo navođenje. Neke od nastavnica u nastavu zapravo unose interkulturalne elemente poput učenja antipredrasudnih stavova i prihvaćanja različitosti, no toga nisu svjesne na direktan upit. Zbog toga bi nastavnice trebalo osvijestiti o pojmovima interkulturalizam i interkulturalne kompetencije što će biti vidljivo i u idućem poglavlju.

4.2.5. Stavovi nastavnica o ponuđenim sadržajima za usavršavanje znanja na temu interkulturalizma

Sve nastavnice navode kako se na stručnim usavršavanjima ne dotiču teme interkulturalizma, dok se tema kulture općenito jako slabo pojavljuje na seminarima.

Ispitanica 1 u svom odgovoru ponavlja konfuziju u vezi pojma interkulturalizma te navodi kako nije dovoljno upoznata s tim preko stručnih usavršavanja što naposljetku smatra i uzrokom nedovoljnog razumijevanja toga pojma:

Ja ne znam, jel bi vi meni mogli reći na što konkretno ciljate. Jer ne mogu ja reći da mi takve stvari ne dotaknemo kroz naš rad, a da nismo toga niti svjesni. Ne mogu reći da mi kroz radionice i ta stručna usavršavanja ne dotaknemo se te teme [...]. Ako ja učim djecu o Hamburgu i Berlinu, ja sam dotakla tu temu, jel tako? Ako ja u 4. Razredu u naprednim grupama radim nekakav književni tekst, književnost, književnika, ja sam dotakla djelomično i kulturu. Ali opet fali interkulturalni segment. Mislim da bi na tome trebalo stvarno... zbilja djeci prenijeti malo to jače... a i nama. Jer površno se dotiče, ne ulazi se u srž problema. Mislim da vi mlađe generacije ćete biti i preko tih razmjena raznoraznih bolje upoznate s tim nego mi. Mi smo dok smo studirali... to još su bile sve tak malo zastarjele metode. Vi imate moderniji pristup nastavi. Vjerujem da se ipak nešto promijenilo i da vas profesori na fakultetu uče tome.

I ispitanica 2 navodi kako tema interkulturalnost nije zastupljena na stručnim usavršavanjima:

Pa sad, ne pretjerano. Više baziraju na poučavanju, ocjenjivanju, načelno predavanja, a interkulturalnost nekako...nije toliko zastupljena, ne, nije.

Slično mišljenje dijeli i ispitanica 3 koja navodi kako se više obrađuju teme koje se tiču uloge njemačkog jezika u nastavnom procesu:

Što se tiče županijskih stručnih vijeća ove godine ih nije niti bilo. Ja sam bila recimo na državnom stručnom skupu u Puli i to je bilo više tema komunikacije, tema je više bila o učiteljima, razvoj kompetencija učitelja, a i samih nastavnih ovaj... znači općenito odgojno-obrazovnog procesa, obrađivanje različitih tema i tako. A mislim da je bio i jedan seminar o Austriji, ali što se tiče ovih županijskih stručnih vijeća prošle godine, teme su uglavnom bile tipa ocjenjivanje, njemački kao drugi strani jezik, kao izborna nastava, dakle uloga njemačkog jezika u cjelokupnom nastavnom procesu, dakle više se baziralo na tome, a ne toliko na kulturi.

Budući da nastavnice tijekom svog fakultetskog obrazovanja, a kasnije i na stručnim usavršavanjima, seminarima, radionicama i sl. nisu bile upoznate s pojmom interkulturalizma, razumljivo je da navedeni pojam nije u potpunosti jasan. Nedovoljna informiranost nastavnika u konačnici dovodi i do toga da u nastavu ne unose interkulturalne sadržaje. Stoga bi trebalo poraditi na dodatnoj izobrazbi nastavnika vezanih uz temu interkulturalizma kako bi očekivanja koja se nameću nastavnicima u obrazovnim dokumentima (*Okvir*, EJP, HNOS) mogla biti u konačnici i ostvarena. Ako želimo da nastavnici uvedu interkulturalnost i interkulturalne kompetencije u nastavu, moramo pronaći načine na koje ćemo osigurati da ponajprije nastavnici posjeduju iste (usp. Dervin, 2010).

4.2.6. Stavovi nastavnica o interkulturalnoj osjetljivosti

Sve nastavnice smatraju interkulturalnu osjetljivost odnosno otvorenost za druge kulture bitnom.

Ispitanica 1 smatra interkulturalnu osjetljivost:

Dosta bitnom, dosta... Trebamo svi biti otvoreni i prihvaćati ljude bez obzira na vjeroispovijest, rasu, jezik. Mi smo svi stanovnici istog planeta.

Isto mišljenje dijeli i ispitanica 2 koja situacija sagledava s interkulturalne perspektive:

Pa definitivno sam otvorena za sve kulture da ih se međusobno poštuje, dobro to i djecu učimo od prvog razreda da su različitosti te kojih moraju biti svjesni i da jednostavno moraju, mislim moraju, trebaju poštivati sve druge narode, kulture i da različitost ne znači ništa negativno nego da ih se uči da je to nekakva dodatna, evo konkretno u našoj zemlji, dodatno bogatstvo, nešto što bi oplemenilo naš narod i našu kulturu.

Ispitanica 3 važnost interkulturalne osjetljivosti ističe promjenom perspektive:

Mislim da se čovjek samo treba postaviti što kada recimo bi se dogodilo kada bih ja morala ići nekamo u takvu neku sredinu, gdje puno „različitih“ ljudi živi, odasvud ih je došlo, kako bih ja bila... Ma ne mora ih biti ni puno, da je samo druga strana zemlja, bilo koja, kako bih se ja osjećala da me oni ne prihvate.

Ispitanica 4 otvorenost za druge kulture također smatra bitnom s obzirom na suvremeno društvo u kojem se nalazimo:

Pa to je u redu, s obzirom na to da smo sad u EU moramo poštivati svačiju kulturu, isto tako da ti koji dođu k nama da i oni poštuju našu kulturu, i mi njihovu.

Imajući na umu da su sve nastavnice odgovorile potvrdno na pitanje o interkulturalnoj osjetljivosti, valjalo je ispitati kako škola u kojoj rade tretira 'različitošću', odnosno je li kultura škole takva da prihvaća i pozitivno se odnosi prema kulturno različitim. Ispitanica 1 tako tvrdi da u srednjoj školi u kojoj radi:

Sada trenutno nema kulturno različitih, ali bilo je... pokoji... ali nije se to nikad primjećivalo. Ja nisam to primjećivala u razredu kada sam radila. Jer ne mislim uopće... ne, uopće ulazim s nekakvim takvim: Aha, ovaj ide na ovaj vjeronauk, ovaj na onaj ili tako nešto. Imali smo učenike iz Amerike, i bilo je predivno, to je bila tako jedna topla atmosfera, učenici su sve to normalno prihvatili, i naša djeca idu tamo i imaju sve isto pohvale kako su primljeni ..i on [učenik iz Amerike] je baš bio super primjer, nije imao sigurno apsolutno nikakvih neugodnosti.

Ispitanica 3 smatra da je ozračje koje vlada pozitivno:

Primijetila sam da su učenici jako pozitivno usmjereni prema svima, pogotovo možda ovima s čak malo... dakle izvan „centra“, više ovi koji pohađaju područne škole. Još su to uvijek mala djeca, ja s njima počinjem od 4. razreda, ali ovi svi, koliko sam uspjela primijetiti, čini mi se da se oni dosta dobro međusobno i poštuju i pomažu si, tako da zapravo sam nekako pozitivne dojmove stekla o cijeloj toj priči. Nadam se da se ne varam. Da se nešto ako se događa iza zatvorenih vrata, ja to ne znam, ali u principu, djeca ovako na

odmoru su čisto onako svi empatični, dobronamjerni, više-manje. Naravno djeca k'o djeca mogu se pokefati gdje god.

Ispitanica 4 smatra kako kulturalne razlike nisu primjetne:

Ja nisam ništa primijetila, tolerancija je uglavnom na nekom nivou.

Ispitanica 2 smatra da se prema kulturalno različitim (u ovom slučaju manjinama) odnosi čak i 'privilegiranije' nego prema 'lokalnim' učenicima:

[...] kako škola tretira je to da im više izlazi u susret nego drugoj djeci koja nisu, jel... koji su Hrvati, kako ću reći.

Većina nastavnica, dakle, ističe kako je atmosfera koja vlada pozitivna, da se učenici uglavnom međusobno poštuju i pomažu te da se previše ne ističu kulturne razlike ili da bi one bile razlog konfliktima što govori u prilog pozitivnoj kulturi škole. Takva kultura pogodna je za postavljanje temelja za stvaranje dobrih odnosa i interkulturalnosti u odgojno-obrazovnom procesu. Koraci koji se još moraju poduzeti su pružanje dodatne izobrazbe nastavnicima tako da u nastavu unose interkulturalne sadržaje što će omogućiti da učenici razvijaju interkulturalne kompetencije. Također, posebna pažnja bi se trebala pridavati obogaćivanju sadržaja na sveučilištima (posebice u izobrazbi budućih nastavnika) koji trenutno još uvijek ne odgovaraju predodžbama o interkulturalnosti na višim razinama odgojno-obrazovnog procesa.

5. ZAKLJUČAK

Kada bi si dočarali susret s kulturalno različitom osobom, prvo što bi najvjerojatnije primijetili na drugoj osobi je kako se jezik i vanjšina te osobe razlikuje od nas samih, a kulturalni aspekti poput razmišljanja, ponašanja i stilova interakcije pali bi u drugi plan ili ostali čak potpuno zanemareni. Razlog tome je što vanjske, vidljive dijelove kulture možemo izravno proučavati, dok oni 'nevidljivi' dijelovi ostaju ispod površine te je za njihovo razumijevanje potrebna dublja analiza kulture. To se često događa i na nastavi stranih jezika, jer se kultura ciljanog jezika prikazuje uglavnom samo na objektivnoj razini, dok je obrada subjektivne razine svedena na minimum ili nepostojana. Interkulturalni sadržaji često nisu dio nastavnog plana i programa, što se pokazalo i u istraživanju u ovom radu. Također, više pažnje je usmjereno razvoju lingvistički orijentiranih kompetencija, dok su interkulturalne kompetencije u navodima nastavnica ostale zanemarene. Razlog tome leži u nedovoljno razjašnjenju terminologiji, nepostojanju formalnih ili neformalnih oblika obrazovanja na kojima se obrađuje tema interkulturalnosti, nedostatku vremena i mogućnosti za spontanost uz unaprijed određeni plan i program te u otežanosti vrednovanja interkulturalnih kompetencija zbog čega prednjači razvoj mjerljivih i ocjenjivih kompetencija. Valja napomenuti kako je iz odgovora ispitanih nastavnica primjetno da učenicima žele prenijeti neke od temeljnih vrijednosti interkulturalizma, no to čine na nesvjesnoj razini, odnosno ne povezuju to s interkulturalizmom te se takvim pristupom samo površinski dotiču navedene problematike. Zbog toga bi tijekom obrazovanja studenata (posebice budućih nastavnika) trebalo uključiti više interkulturalnih kolegija kako bi ih se 'opremilo' za budući rad u školi, za nastavu u koju će biti uključeni i interkulturalni sadržaji te bi nastavnicima trebalo omogućiti da na stručnim usavršavanjima imaju priliku čuti i razjasniti potrebnu terminologiju i razviti nove pristupe nastavi. Jer razvoj interkulturalnih kompetencija učenika pretpostavlja i da nastavnik posjeduje saznanja o istima i da naposljetku i sam bude interkulturalno kompetentan. Budući da je većina ispitanih studenata i nastavnica uvidjela važnost te pokazala zanimanje za ovu temu i za stjecanje novih saznanja, bilo bi poželjno posvetiti se ovoj problematici i na ozbiljnijoj razini. Imajući na umu da živimo u svijetu u kojem svakodnevni susreti s kulturno drugačijima postaju neminovni, potreba za interkulturalnim kompetencijama i osjetljivošću postaje nužna i poželjna. Iako je ideja o interkulturalnosti i razvijanju interkulturalnih kompetencija prisutna u obrazovnim dokumentima (poput *Nacionalnog okvirnog kurikulumu*)

čini se kako je potrebno još puno promjena kako bi interkulturalizam našao svoj put iz teorije do prakse.

6. LITERATURA

Adler, S. A., Pai, Y. i Shadiow, L. K. (2005): *Cultural Foundations of Education*. New Jersey: Pearson.

Ainsworth, K., Hall, M. i Teeling, S. (2012): *Training and assessment in intercultural competence: a critical review of contemporary practice in business education*. Aston University: The higher education academy.

Akcamete i sur. (2006): *Europäisches Modularprogramm für Interkulturelles Lernen in der Lehreraus- und -fortbildung: EMIL. Interkulturelle Kompetenz in der Grundschule. Handbuch*. München: Institut für Interkulturelle Kommunikation an der Ludwig-Maximilians-Universität.

Andraka, M. i Petravić, A. (2007): Razvoj interkulturalne kompetencije u osnovnoškolskoj nastavi stranih jezika. *Dijete i jezik danas. Zavičajnost u nastavi hrvatskoga jezika. Interkulturalnost u nastavi stranih jezika*. Čakovec – Osijek: Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu – Središte u Čakovcu i Učiteljski fakultet u Osijeku, 27 – 49.

Bagić, T. i Vrhovac, Y. (2012): Razvijanje interkulturalne kompetencije hrvatskih srednjoškolaca za vrijeme studijskog boravka u inozemstvu pomoću zadataka etnografskog istraživanja. *Croatian Journal of Education* 14 (2), 417-436.

Barrett, M., Byram, M., Lazar, I., Mompoin-Gaillard, P. i Philippou, S. (2013): *Developing Intercultural Competence through Education*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Bedeković, V. (2011): Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika. *Pedagoški istraživanja*, 8 (1), 139-152.

Bedeković, V. (2012): Poznavanje temeljnih vrijednosti interkulturalizma u kontekstu provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja. *Školski vjesnik. Časopis za pedagoška i stručna pitanja*, 61 (3), 305-324.

Bennett, J.M. i Bennett, M. J. (2001): Developing Intercultural Sensitivity. An Integrative Approach to Global and Domestic Diversity. U: D. Landis, J. Bennett i M. Bennett (ur.) *Handbook of Intercultural Training* (str. 147-164). SAGE Publications.

Bennett, M. J., Hammer, M. R. i Wiseman, R. (2003): Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27 (2003), 421-443.

Bennett, M. J. (2004): Becoming intercultural competency. U: J. S. Wurzel (ur.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education*. Newton, Ma: Intercultural Resource Corporation (str. 62-77).

Bennett (2011): Developing Intercultural Competence for International Education Faculty and Staff. U: J. Bennett (ur.): *Transformative training. Designing programs for cultural learning in Contemporary leadership and intercultural competence: Understanding and utilizing cultural diversity to build successful organizations* (str. 95-110). Thousand Oaks, CA: Sage.

Bhawuk, D., i Brislin, R. (1992): The Measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*. 16(4), 413-436.

Bilić-Štefan, M. (2006): Uključivanje interkulturalne komunikacijske kompetencije u poučavanje stranih jezika. *Odgojne znanosti*, 8 (11), 279-288.

Birkelbach, K. (2005): *Über das Messen von Kompetenzen. Einige theoretische Überlegungen im Anschluss an ein BMBF Projekt*. Predavanje 20./21. rujna 2005, Erfurt. Dostupno na: <http://www.klaus-birkelbach.de/Veroffentlichungen/Kompetenzmessung_Birkelbach.pdf> Pristupljeno: 20.05.2014.

Byram, M., Gribkova, B. i Starkey, H. (2002): Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching: a practical introduction for teachers. Strasbourg: Council of Europe.

Deardorff, D. K. (2006): Policy Paper zur Interkulturellen Kompetenz. U Bertelsmann Stiftung (ur.) *Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts? Thesenpapier der Bertelsmann Stiftung auf Basis der Interkulturellen-Kompetenz-Modelle von Dr. Darla K. Deardorff* (str. 13 – 35). Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. Dostupno na: http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_17145_17146_2.pdf. Pristupljeno 19.05.2014.

Deardorff (2009): Exploring intercultural competent teaching in social sciences classrooms. *Enhancing Learning in the Social Sciences* (ELiSS online journal) 2 (1). Dostupno na: <http://www.unc.edu/world/Vol2_1_Deardorff.pdf> Pristupljeno: 20.05.2014.

Deardorff, D. K. (2011): Assessing Intercultural Competence. *New Directions for Institutional Research*, 149 (2011).

Dervin, F. (2010): Assessing intercultural competence in Language Learning and Teaching: a critical review of current efforts". U: F. Dervin i E. Suomela-Salmi (ur.) *New Approaches to Assessment in Higher Education* (str. 157-173). Bern: Peter Lang.

DeSeCo (2003): *Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations* (DeSeCo). Summary of the final report. Dostupno na: <<http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529556.pdf>> Pristupljeno: 20.05.2014.

Friesenhahn, G. (2008): Interkulturell – Ein Begriff macht Karriere. Dostupno na: <<http://www.dija.de/ikl/downloads/Dokumente/Guenter1IKL.pdf>> Pristupljeno: 19.5.2014.

Gillert, A. i sur. (2000) *Intercultural Learning T-kit No. 4*. Strasbourg: Council of Europe publishing.

Göbel, K. i Hesse, H. G. (2004): Vermittlung interkultureller Kompetenzen im Englischunterricht – eine curriculare Perspektive. *Zeitschrift für Pädagogik* 50 (6), 818-834.

Hartig, J. (2008): Kompetenzen als Ergebnisse von Bildungsprozessen. U: N. Jude, J. Hartig i E. Klieme (ur.): *Bildungsforschungsband 26. Kompetenzerfassung in pädagogischen Handlungsfeldern: Theorien, Konzepte und Methoden* (str. 15-26). Berlin: Bundesministerium für Bildung und Forschung.

Hechenleiter, A. i Schwarzkopf, K. (2006): *Kompetenz... mehr als nur Wissen!*. Informationsblatt. München: Staatsinstitut für Schulqualität und Bildungsforschung.

Hegemann, T. (2004): Interkulturelle Kompetenz. Systemische Konzepte bewähren sich zur Verankerung von interkultureller Fachlichkeit in Beratung und Therapie. Proširena verzija članka koji se nalazi u: J. Wogau, H. Eimmermacher i A. Lanfranchi (ur.) *Therapie und Beratung von Migranten. Systemisch-interkulturell denken und handeln*. Beltz Verlag, Weinheim. Dostupno na:

<http://www.systemagazin.de/bibliothek/texte/hegemann_interkulturelle_kompetenz.pdf>

Pristupljeno: 20.05.2014.

Hofstede, G. i Hofstede, G. J. (2012): *Lokales Denken, globales Handeln: Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management*. München: Verlag C. H. Beck.

House, J. (2007): What Is an 'Intercultural Speaker'?. U: E. A. Soler, M.P.S. Jordà (ur.) *Intercultural Language Use and Language Learning*(str. 7-22). Dordrecht: Springer.

Hrvatić, N. (2007): Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. U: V. Previšić, N. N. Šoljan, N. Hrvatić (ur.): *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Svezak 1. Prvi kongres pedagoga Hrvatske. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.

Hrvatić, N. i Piršl, E. (2007) Interkulturalne kompetencije učitelja. U: N. Babić (ur.) *Kompetencije i kompetentnost učitelja* (str. 221-230). Osijek: Učiteljski fakultet, Ukraine: Kherson State University Kherson.

Jagusch, B. (2005): Die Bedeutung von interkulturellem Lernen für die Jugend- und Bildungsarbeit. Chancen und Grenzen. *D-A-S-H Dossier*, 10 (2005), 1-5. Dostupno na: <http://www.d-a-s-h.org/PDF/Dossier10_Interkulturelle_Jugendarbeit.pdf> Pristupljeno: 20.05.2014.

Klaić, B. (1984): *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Kostović, S. i Đermanov, J. (2006): Izazovi interkulturalizma i škola. U: Subotić, Lj. (ur.) *Susret kultura – Zbornik radova /IV međunarodni interdisciplinarni simpozijum* (str. 879-886). Novi Sad: Filozofski fakultet.

Kragulj, S. i Jukić, R. (2010): Interkulturalizam u nastavi. *Obrazovanje za interkulturalizam : zbornik radova s 2. međunarodne znanstvene konferencije, Osijek, 30.9.2010.-1.10.2010.*

Krämer, G. i Nazarkiewicz, K. (2012): *Handbuch Interkulturelles Coaching: Konzepte, Methoden, Kompetenzen kulturreflexiver Begleitung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co.

Legac, V., Mikulan, K. i Siročić, D. (2007): Razvoj interkulturalne svjesnosti kod učenika mlađe školske dobi. *Dijete i jezik danas. Zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika. Interkulturalnost u nastavi stranih jezika*. Čakovec – Osijek: Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu – Središte u Čakovcu i Učiteljski fakultet u Osijeku, 139-159.

Messner, W., i Schäfer, N. (2012): *Advancing Intercultural Competencies for Global Collaboration*. U: U. Bäumer, (ur.) *Globalization of Professional Services*. Heidelberg: Springer.

Mlinarević, V. i Brust Nemet, M. (2010): Posjeduju li budući učitelji interkulturalne kompetencije za rad u izvannastavnim aktivnostima. U: A. Peko, M. Sablić i R. Jindra (ur.) *Obrazovanje za interkulturalizam: zbornik radova s 2. međunarodne znanstvene konferencije* (str. 151-167). Osijek : Učiteljski fakultet.

OECD (2005): *Definition und Auswahl von Schlüsselkompetenzen*. Zusammenfassung. Dostupno na: < <http://www.oecd.org/pisa/35693281.pdf>> Pristupljeno: 20.05.2014.

Over, U. i Mienert, M. (2010): Dimensionen Interkultureller Kompetenz aus Sicht von Lehrkräften. Online-Zeitschrift für Interkulturelle Studien: *Aktuelle Beiträge zur interkulturellen Kompetenzforschung*, 9 (12), 33-50.

Peko, A., Mlinarević, V. i Jindra, R. (2009): Interkulturalno obrazovanje učitelja – što i kako poučavati. U: A. Peko, V. Mlinarević i R. Jindra (ur.) *Izazovi obrazovanja u multikulturalnim sredinama* (str. 131-155). Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmyera, Učiteljski fakultet ; Nansen dijalog centar.

Penbek, S., Yurdakul, D. I Cerit, A. G. (2009): Intercultural communication competence: A study about the intercultural sensitivity of university students based on their education and international experiences. *European and Mediterranean Conference on Information Systems*. Brunel University & Dokuz Eylul University, Izmir, Turkey. Dostupno na: <http://www.researchgate.net/publication/237111094_INTERCULTURAL_COMMUNICATION_COMPETENCE_A_STUDY_ABOUT_THE_INTERCULTURAL_SENSITIVITY_OF_UNIVERSITY_STUDENTS_BASED_ON_THEIR_EDUCATION_AND_INTERNATIONAL_EXPERIENCES> Pristupljeno 20.05.2014.

Petravić, A. (2010): *Udžbenik stranog jezika kao mjesto susreta kultura. Slike stranoga i vlastitoga u hrvatskim udžbenicima njemačkog jezika*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Školska knjiga.

Phillips, J. K. (2003): National standards for foreign language learning: Culture, the driving force. U D. Lange i M. R. Paige (ur.) *Culture as the Core* (str. 161-171). Greenwich, CT: Information Age Publishing.

Piršl, E. (2002): *Suradnja škole i nevladinih udruga u interkulturalnom odgoju i obrazovanju*. Seminar: Međunarodni standardi, nacionalne politike i lokalni resursi u promicanju obrazovanja za ljudska prava. Dostupno na: < http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Zd_Program-HRV.htm> Pristupljeno: 20.05.2014.

Piršl, E. (2007): Interkulturalna osjetljivost kao dio interkulturalne kompetencije. U: V. Previšić, N. N. Šoljan, N. Hrvatić (ur.) *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja* (str. 275-292). Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.

Piršl, E. (2011): Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *Pedagoška istraživanja*, 8 (1), 53-70.

Portera, A. (2008): Intercultural education in Europe: epistemological and semantic aspects. *Intercultural Education*, 19 (6), 481-491.

Sercu, L. (2005): *Foreign Language Teachers and Intercultural Communication*. Cleveland: Multilingual Matters.

Spajić-Vrkaš, V., Kukoč, M. i Bašić, S. (2001): *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole".

Spajić Vrkaš, V. (2008): Pedagoški zanemaren div : kultura odgojno-obrazovne ustanove kao čimbenik i mjerilo njene učinkovitosti. *Mirisi djetinjstva* 14 (2008), 44-54.

Straub, J. (2007): *Handbuch interkultureller Kommunikation*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler.

Weinert, F. E. (2001): *Leistungsmessungen in Schulen*. Weinham i Basel: Beltz Pädagogik.

PRILOZI

Prilog 1 – Pitanja za intervju (studenti)

1. Spol

Studijska grupa uz germanistiku i smjer

Godina studija

2. Jesi li boravio/la u zemlji njemačkog govornog područja i koliko dugo?
3. Čega se sjećaš da ste radili o njemačkoj kulturi na satovima njemačkog jezika u osnovnoj/srednjoj školi, odnosno na predavanjima? Što ti je ostalo u sjećanju kao zanimljivo?
4. Jesi li imao/la priliku susresti se s pojmom interkulturalizma? Što za tebe znači interkulturalizam?
5. Nudi li se na tvojim studijskim grupama mogućnost pohađanja kolegija u sklopu kojih se spominje interkulturalizam?
  - a) Ako da, kakvi su dojmovi o tom kolegiju/tim kolegijima?
  - b) Ako ne, smatraš li potrebnim uvođenje kolegija na tu temu?
6. Smatraš li da studenti germanistike mogu naučiti dovoljno o njemačkoj kulturi ako nisu bili u direktnom doticaju s istom već su o njoj učili/čuli tijekom svog obrazovanja?
7. Kad bi usporedili hrvatsku i njemačku kulturu, kakva bi bila naša kultura? Kako bi ju opisao/la?
8. A kako doživljavaš njemačku kulturu?
9. Što nam uopće pomaže da donesemo stav o tome kakva je neka kultura? Što doprinosi stvaranju određene slike o nekoj (njemačkoj) kulturi?
10. Kad su dvije kulture u kontaktu, što je potrebno da ti kontakti budu uspješni? Koje kompetencije bi trebao posjedovati pojedinac u takvim situacijama?

11. Za nenastavnički smjer: Kada bi ti se ponudila prilika za posao u struci u Njemačkoj, bi li se osjećalo/la dovoljno pripremljenim/om za suživot i rad s pripadnicima iz drugih kultura? Zašto?
12. Za nastavnički smjer: u kojoj mjeri se smatraš pripremljenim/om za rad u školi u kojoj postoje učenici iz različitih kultura? Bi li u nastavu uklopio/la interkulturalne sadržaje? Koje vrijednosti bi pri tome volio/voljela prenijeti svojim učenicima?
13. Koliko bitnim smatraš otvorenost za različite/druge kulture (interkulturalna osjetljivost)?

Prilog 2 – Pitanja za intervju (nastavnici)

1. Spol

Godine staža

Završeno obrazovanje

2. Jeste li boravili u zemlji njemačkog govornog područja i koliko dugo?
3. Smatrate li da pojedinac može naučiti dovoljno o njemačkoj kulturi ako nikada nije bio u direktnom doticaju s istom već je o njoj učio/čuo tijekom svog obrazovanja?
4. Jeste li imali priliku susresti se s pojmom interkulturalizma? Što podrazumijevate pod tim pojmom?
5. Jesu li Vam za vrijeme studija bili ponuđeni kolegiji na temu interkulturalizma?
  - a) Ako da, koliko Vam je to znanje pomoglo u radu?
  - b) Ako ne, smatrate li potrebnim uvođenje kolegija na tu temu?
6. Prema Vašem mišljenju, koje su kompetencije potrebne nastavniku za rad u školi današnjice?
7. A koje kompetencije bi učenici trebali razviti na nastavi njemačkog jezika?
8. Na koje načine škola u kojoj radite tretira „različitost“, odnosno druge kulture?

9. Kada učenicima govorite o njemačkoj kulturi, na koji način im predočavate istu? Koliko Vam pri tome pomažu/odmažu udžbenici?
10. Kako Vi poimate interkulturalnost u nastavi njemačkog jezika?
11. Prema Vašem mišljenju, u kojoj mjeri su Vas obrazovanje, stručna usavršavanja i sl. pripremili za mogućnost rada u školi u kojoj postoje učenici iz različitih kultura? Nudi li se danas nastavnicima uopće dovoljno interkulturalnih sadržaja za obogaćivanje postojećeg znanja?
12. Koliko bitnim smatrate interkulturalno obrazovanje i otvorenost za različite/drukčije kulture?